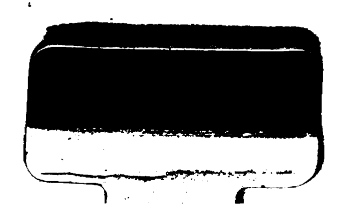
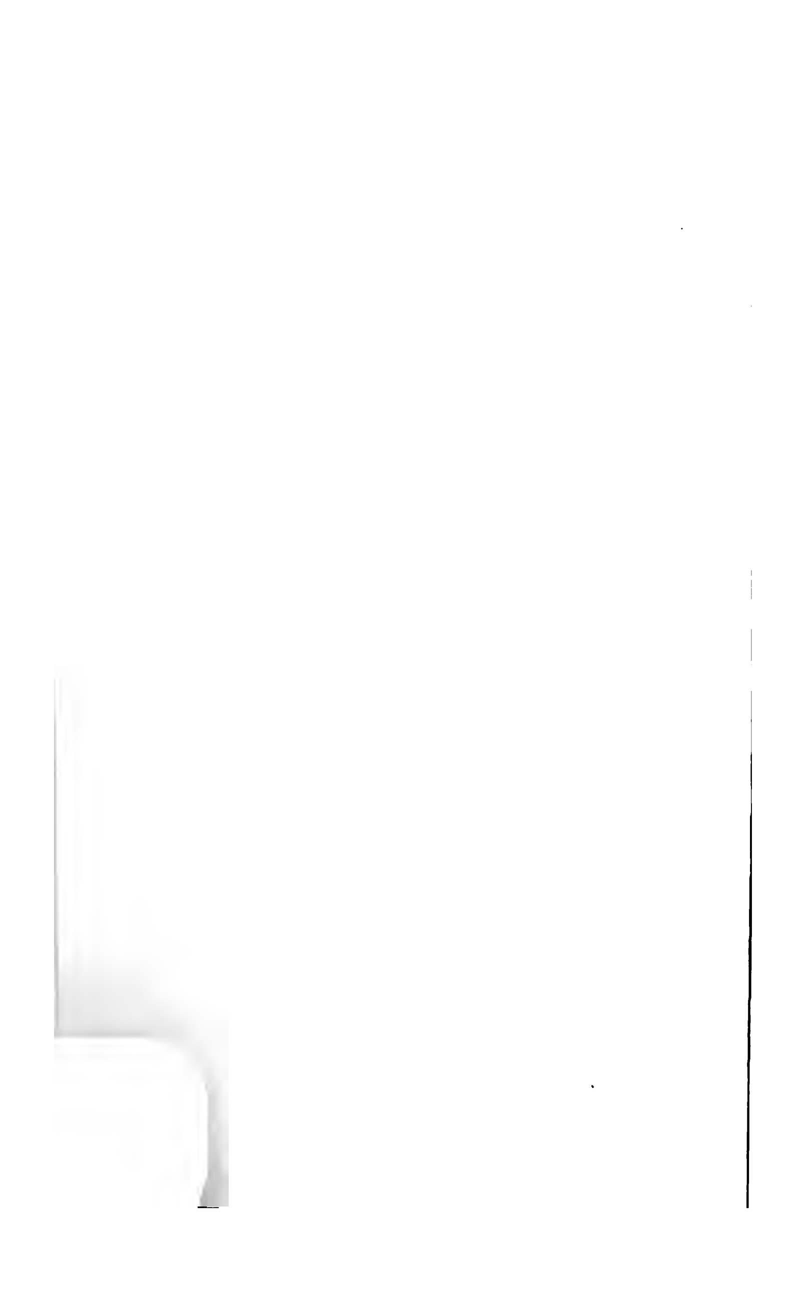

BIBLIOTECA CATALANA

LIBRE DE SAVIESA

Ó DOCTRINA

LIBRE

de

saviesa

del

REY EN JACME · I · D' ARAGÓ

primera edició, feta estampar ab un Estudi preliminar

per

En Gabriel Llabrés y Quintana

· MCMVIII ·
VII · Centari · del · naxement · del · Rey

Exemplar n.º 310

Al benemérit Ch. de Tourtoulon
historiador de Jacme I.

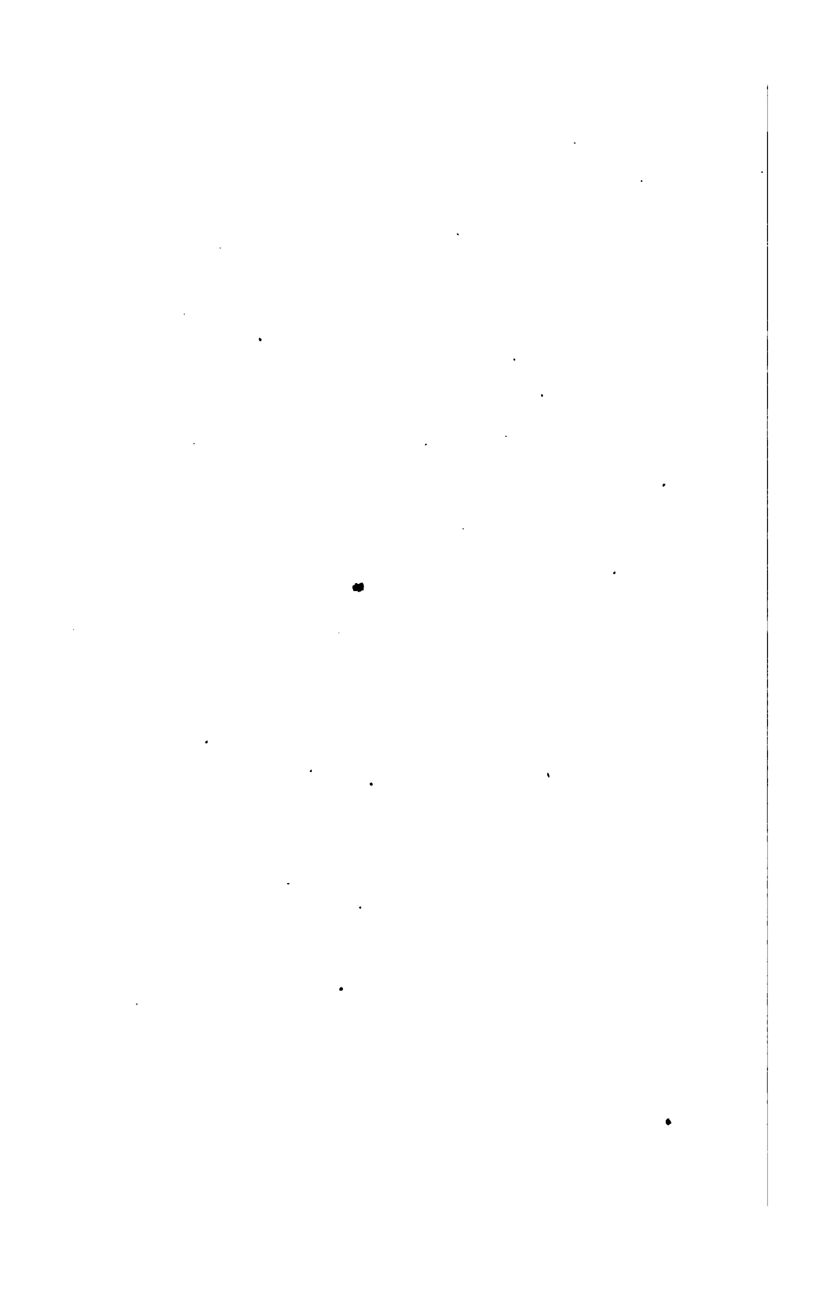
Senyor: Vos sots estat qui pus saviament e meylor ha exaltada la vida longa del més alt e gloriós rey que hac Aragó, nostre gran rey en Jacme I apeylat lo Conqueridor. *Vos sots estat, noble baró, lo primer qui, segons havem entes, cobejá emprentar lo* Libre de Saviea. *Ara, donchs, quant per ma cura e despeses surt á la carrera pública, condigne es, Senyor, que lo nom respetable de vostra persona sía mes açí devant per memoria de les gents, en recordança de vostre preat libre* Jacques le Conquerant.

Que lo Sant Sperit sía en vostra guarda e que á abdós nos conserv Deu la minvada llum e poca salut que als vostres ulls e als meus resta.

Santander á 2 de Febrer de 1908.

Gabriel Llabrés

INDEX

Quatre paraules d'introducció

SUMARI

§ I. Intents de publicació en 1876 y 1890.
II. ¿Qué es lo *Libre de Saviea?*
III. Origen d' aquest llibre.
IV. Los proverbis, base de la educació mitjeval.
V. Lo *Libre de Saviea* 's registra en la llibrería dels reys d' Aragó, juntament ab molts altres de proverbis.
VI. Aquest llibre fo ordenat per Jacme I.
VII. Los dos *Prólechs* del llibre.
VIII. Lo governar per principis.
IX. Los consells de bon govern de Jacme I a son gendre n' Alfonso X de Castella (1269).
X. L' erudició del Rey y de sos coetanis.

I

Veus açí un llibre, que fa temps que 's publica y no ha vist la llum fins avuy, ab motíu del seté centenari del natalici del rey en Jacme d' Aragó. Lo baró de Tourtoulon, a qui ab justicia l' endreçam, per haver estat ell lo millor y més conciençut historiador del nostre gran rey, va prometre sa publicació, si no ns falla la memoria, en les cobertes de la *Revue des langues romanes* devers l' any 1876. En un viatge fet a l' Escorial en 1890 vaig imposarme la tasca de copiar lo mutilat exemplar que allí 's troba, marcat ab la signatura M-j. 29, desitjós de completar, ab aquesta obreta de máximes dels filosofs grechs, les altres dues reçentment estampades, no fragmentariament sino complertes, que conteníen dits de filosofs orientals, en lo recull ordenat per en Jahuda Bonsenyor, y máximes de sana doctrina cristiana, en

l' aplech de 'n Lluis de Pax intitolat *Doctrina Moral,* abdues publicades ja sens cap ni cua en lo volum XIII de la *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón.*

La excasa aceptació que aquells dos llibrets tingueren, deguda principalment a la falta de llegidors, esmortiren lo nostre entusiasme, y es va quedar pera tastar en casa lo que estava destinat pera assaborir lo públich.

Mes ara, que la llunyanía nos fa sentir ab més força l' anyoransa de la costa llevantina, hem expolsat abdues copies, la del codix L. 2 de la Biblioteca Nacional de Madrid, que, per ser lo millor text dels dos coneguts, es lo ara publicat, y la abans dita de l' Escorial, que per ser incompleta y estar feta de memoria, sols servirá per mostrar alcunes variants. Abdós manuscrits van descrits detingudament més avall § XII.

II

La primera pregunta que 'ns ocorre és: ¿qué es aquest llibre?—Lo *Libre de Saviea o Doctrina* es un tractadet destinat a la educació d' un princep o, més be, un llibre d' extractes de lectures.

No hi ha més que donar una mirada al Index del meteix per convencerse de que 's començá tenguent a la vista algún aplech de sentencies de filosofs grechs, que després, ab noves lectures, s' aná aumentant, fins a contenir lo text tant allargat com nos lo presenta lo códix de la Biblioteca Nacional.

Bona prova de lo que asseguram es la heterogénea composició y distribució de ses parts. A continuació de les sentencies dels filosofs, una carta de Alexandre, dos tractats d' un *Llibre dels Reys;* després máximes de Sócrates y eclipsis que s' han d' esdevenir durant los anys 1290 á 1295; una oració pera salvar l' ánima; y, a la fí, vuit máximes més de guardar secret, que no caplliguen ab lo precedent. Resulta, donchs, aquest un llibret fet per aglutinació, no d' una mol-lada ni ab un plan preconçebut.

III

Y ¿qui fo lo col-lector d' aital llibre?

Los vuit o deu primers capitols degueren formar part d' un llibre de máximes de savis grechs, extretes d' obres capdals o, tal vegada, d' altre repertori de sentencies compilades en lo temps del Baix Imperi, que no co-

neixem, y del qual tal volta no queda més trassumpte que 'l que aportaren a les parts d' Occident los cavallers del orde del Temple després de les Creuades.

Efectivament, les sentencies tenen un trench vertaderament clássich, y no desdiuen del esperit d' aquella filosofía grega representada aquí principalment por Plató, Sócrates y Aristótil. De l' origen oriental de aquesta primera part del llibre, que serveix de núcleo principal, en son bona prova, entre altres, los seguents detalls d' indumentaria, pedrería preciosa, lletres d' aur y argent, escalinates y palaus de marbre, etc., etc., que anam a citar:

«28. Aquestes paraules foren escrites per los philosofs ab aur e ab argent, e posaren les en los altars, e en los juntaments dels testimonis, e lexaren les a lurs dexebles, e estojaren les los Reys en lurs arques on tenien estojats los libres de les sapiencies.»

«34. ... lo Rey dels grechs e dels altres gentils mostraven a lurs fills la sapiencia e la philosofía e totes les arts, e ensenyaven los tots bons ensenyaments, e fayen los palaus d' aur, e d' argent, molt be pintats de moltes

maneres de figures, per tal que haguessen volentat de anar a aquells palaus, car aquells eren lurs scoles. E per açó havíen major volentat los infants que aprenían de anar la. E per aquesta raho fan los juheus molts entalaments en les sinagogues. E ls crestians fan moltes figures en les esglesies. E atressí los sarrayns pinten les lurs mesquites. E tot açó fan per tal que hajen los infants volentat de anar la. E per aquesta raho fayen les escoles dels grechs e dels gentils d aur e d argent. E havíen en costuma que quant algu aprenía alguna sapiencia o algun ensenyament bo, pujaven per unes graes en un palau de marbre tot entallat e figurat. E en aquell día de la festa en que s ajustaven tots los homens bons que havía en tot lo regne en torn d aquell palau, fayen oració, e puis que havíen feyta la oració, parlava lo fill del Rey d aquella sapiencia e d aquell ensenyament que havía aprés de son maestre, e oyen lo tots en torn d el, tenent corona d aur en son cap, e vestit d uns draps preats, tots feyts ab pedres precioses e ab molt rich adob, e faya en aquell día al maestre molt rich honrament.»

Si lo abans dit no bastás, retrauríem com a prova terminant les paraules que conté

lo ms. de l' Escorial, ahont ab més claretat que en lo text de la Nacional se díu:

«Loat sía lo nom de Deu, senyor de tot lo mon. Miramamoní mana a mi Joanicy son servent que cerquas el libre de la manera de ordonar el regne, aquel que feu lo fillosoph leyall Aristotill fill de Philonis a son dexeble Alexandre, fill del Rey Fhellip, e es nomenat Adulchoran, e ab aquest libre e ab conselly de Aristotill feu Allexandre tots los bons feyts que feu, e en guanyar les terres e lls regnes he aver senyoría sobre tots los Reys.»

Ademés en diferents parts es citen savis de Persia y de la India, pobles abdos emparentats ab los grechs ab rells de germanor. L' apreci d' aquest llibre degué esser gran, puix contenía part d' una altra obreta, que sería tenguda en l' etat mitjana com un vertader tresor, com la quinta essencia del art de governar los pobles. Lo tresladador ens díu ab quants traballs y fatigues havía cercat tan preuat llibre, declarant ab semblants paraules: (n.° 107).

«No lexé temple en tots los temples on estojaren los philosofs los libres de les coses que no çercás, ni hom d orde de aquells quen cuydava que sabessen consellar de ço que demanava a qui no ho demanás, tro que vinch

a. .j. temple a quí dien Abodexans que feu Homeret lo major e ha os de sí, e demané a .j. ermita savi, e pregué l tant entro que m mostrá tots los libres del temple, e entre ells trobé lo libre qui maná Miramomoní cercar, lo libre escrit ab letras d aur, e tornémen a ell molt alegre e molt pagat e comencé ab ajuda de Deu e ab aventura a traladar aquell de lenguatge de gentils en latí, e de latí en ebraych, e la primera cosa que y era escrita era...»

Aquesta art de governar contenía vuit tractats, dels quals dos solament s' interpolaren en lo *Llibre de Saviesa:* lo primer «De les quatre maneres de esser els Reys» franch pera sí y franch pera son poble, franch pera sí y escás pera son poble, escás pera sí y franch pera son poble y escás pera sí y pera son poble (n.° 178); y lo segon: «Del estat dels Reys (105 a 198). De lo tercer que tractava «De justicia» ni de lo quart que tractava «De les justicies, dels escrivans, adenantats y cavallers» no te més que lo titol; de lo quint, que 's devía ocupar «dels missatgers dels Reys» res se n hitroba; lo sixé, que era «del ordenament de les batalles» quedá en blanch; y lo vuité, que prometía ensenyar los sabers amagats d' animanyes, de filosofía y

de les propietats de les pedres» no passá de promesa.

Mes no cal duptar que la enumeració de aquests tractats implica l' existencia del llibre, que tal volta per cansanci del real copista, 's degué interrompre al arribar al paragraf 198; y en lloch de seguir copiant les parrafades llargues d' Aristotil, passá als eximples y sentencies concises y curtes que atribueix a Sócrates (199 á 307).

Y treballat de filosofía, gira sos ulls a unes prediccions astronómiques dels eclipsis de sol y lluna, que 's devíen esdevenir anys endevant, y 'ns dona noticia de les maravelloses y espantables coses qne havíen de sutceir, de les grans destruccions y morts, pestes y calamitats publiques, en los anys 1290, 1293 y 1295. Y com si lo temor l' acometés, acabá per claure aquest especie de llibret de notes o extractes ab una oració eficacíssima pera la salvació de l' ánima.

Lo llibre, al pareixer, el dava per finit, al cloure 'l ab lo primer Amen en lo número 307; se torna a dar per acabat al final del 315; y encara hi posá un apéndix que 's deslliga de tot lo antecedent, y qne 's retrau tot a un mateix tema, el de guardar secret, que denota la desconfiansa d' un cortesá escalibat, y

que podría haver sigut reunit ab motíu d' una punició pública de gran resonancia, com fo la excomunió papal y entredit del regne, que doná llochaun escarment terrible per part del Rey en Jacme, en la persona del bisbe de Gerona frare Berenguer de Castellbisbal, a qui li fo escapsada la llengua de manament del Rey, per haver trencat un secret d' estat. Aquest fet escaigué en la primavera de l' any 1246. La carta pontificia d' absolució porta la data de 22 de Septembre d' aquell any.

Ara be, si tenim en compte que aquest mateix any 1246 l' infant en Pere, fill de don Jaume y de sa segona muller Violant d' Hungría tenía a les hores set anys cumplits, per aquest entorn degué tancarse lo llibret de doctrina escrit per Jaume I en sa joventut y acabat llavores. Y apar me que les derreres planes d aquell llibre degueren ser les que més gravades quedaren en l' indomit y coratjós esperit de Pere III, apellat *lo Grant;* de qui 's díu que era home tan reservat y de tan gran prudencia, que una vegada contestá a sos barons y bisbes, que estaven freturosos al partir de Portfangós envers Ultramar, desit-

jant saber on anaven, que si sa ma dreta savía lo que havía de fer lo endemá sa ma esquerra, tolríasla (1)

IV

En aital *Llibre de Saviesa,* facilitat a Jacme I per los Templaris sos mestres, y escrit de ma d' aquell essent jovençá, com ho declara ell meteix, degueren apendre pare y fill les máximes de prudencia, bon govern y grandesa d' animo que mostraren en llurs vides. Y que aquest fo lo procediment pedagógich d' aquell sigle 'ns ho demostren la col-lecció de *Proverbis* rimats d' en Guillem de Cervera, tutor de Jacme I per nombrament de l' Apostólich; lo meteix *Llibre de Saviesa;* lo llibre de *Sentencies,* comanat per Jacme II al jueu Jafuda Bonsenyor; y les diferents col-leccions d' aquesta mena que feu mestre Ramon Lull, qui d' una manera terminant y categórica ho declara en la següent carta endreçada a aquest monarca, al enviarli lo llibre *De Proverbis* on se ligen aquestes paraules: «que será bo que los infants lo aprenan expressament per que sapicn regnar»:

---

(1) Zurita, *Anales,* Libro IV, cap. XIX.

«Ramón Lull a Jaume II.—Montpeller, 19? Febrer 1309.

«In Chisto... illustrissimo et sapientissimo domino Jacobo Dei gracia regi Aragonie... R. Lul. in vestra gracia cum obsculamine manuum atque pedum. Notum sit vestre excelse dominationi quod tramito vobis, domine, unum librum quem feci de novo «de proverbiis» nominatum, per Petrum de Oliveriis, in quo libro multe subtilitates continentur, que sunt utiles ad sciendum in tanto, quod homo laycus sciens ipsas erit supereminens in intellectu omni alii layco, qui non sciat. Et hoc, domine, poteritis cognoscere per libri rubricas et processum. Quare, domine, *erit bonum, quod infantes hunc adiscant ad hoc, ut regnare sciant.*—Dat. apud Montempesulanum octo dies infra cadragesimam.» (1)

L' exemple del princeps segufen lo les families de la noblessa y dels cavallers de Catalunya y Aragó. Aixi pogué dir ab raho n' Amador de los Ríos que en lo llibre d' en Jafuda s' educá la noblessa catalana. (2)

Y finalment, Pere IV *lo Ceremoniós*, guar-

---

(1) Finke. *Acta Aragonensia*, folio 879. Leipzig, 1908.

(2) *Historia de los judíos*, t. II, pág. 202.

dador com ningú de sos antecessors de les tradicions de la familia dels comtes-reys, degué fer nova copia dels llibres de son arxíu reunits en lo códix L-2 de la Biblioteca Nacional.

V

Y ací cal fer una pregunta: ¿com s' explica que de llibre tan curiós no s' hajin conservat més que 'ls dos códices mentats?

Jo atribuesch tal escasea, tant per lo que 's refereix a aquell llibre com per lo que fa a la gran *Crónica* del meteix rey en Jacme I, a la estreta custodia ab que 's guardaven tots los objectes del museu o arxíu real; pera traure que 's vulla cosa era precís un manament exprés del senyor Rey, al qual, a vegades, trigava cumplimentar l' arxiver. Axí s' explica la nula circulació que te la *Crónica* de Jaume I fins al regnat de Pere IV, qui la divulgá profusament.

La existencia del *Llibre de Saviesa* en la biblioteca dels reys d' Aragó está demostrada copiant lo número 145 del *Inventari* dels llibres d' en Marti I (1) fet en 1410 que diu axí:

(1) *Inventari dels llibres de D. Marti I d' Aragó* per J. Massó y Torrens.

«145.—Item vn altre libre apellat
De nodriments de Reys
en romanç, escrit en paper, ab posts de paper engrutades, e cubert de cuyro vert, ab dos tancadors de bagua, lo qual comença:
Comença lo libre de doctrina... E feneix:
ffinito libro sit laus gloria Christo.»

Dcsgraciadament la forma ab que los notaris redactaven los inventaris no es la més a propósit per individualisar lliterariament un llibre; puix que cuidaven més del exterior del meteix que de son contengut; y com sovintetjava molt, per rahons d' economía, la costum de lligar en un volum obres diferents, encara que análogues, si no de materia de tamany, es fa en extrem difícil endevinar, dins el 289 volums que contenía la llibrería de don Marti, lo vertader número d' obres que allá hi figuren. L' escrivá o notari se contentava ab lo titol general de la obra, que solía portar al llom o demunt la primera tapa, que, a vegades, con suceex en lo present número 145, no era lo primer tractat, sino lo del mig, ya voltes lo derrer. D' on resulta la disparitat que ara fem notar entre lo titol *De nodriments dels Reys* y lo *Comença lo libre de Doctrina* ab que s' iniciava lo primer full.

Y com, per altra part, lo final *«ffinito libro sit laus gloria Christo»* era una fórmula general d' acabament de la tasca dels copistes, resulta que aquest final no identifica lo llibre; puix si be lo ms. L-2 de la Biblioteca Nacional acaba de la meteixa manera, això res prova.

Ademés, lo titol general del volum *De nodriments de Reys* més be que al *Llibre de Doctrina* devia referirse a un tractat d' Aristotil, que be podía esser lo *Secret de Secrets,* que seguiría al *De Doctrina,* com ocorre en lo ms. L-2 de la Biblioteca Nacional, segons pot veurés més avall en sa descripció.—Que lo *Libre de Doctrina* s' intitula indistintament *de Doctrina* o *de Saviesa,* pot veurés en la plana 9.

Y de que aquesta mena de llibres es consideraven indispensables en l' etat mitjana pera la educació de reys, princeps y grans senyors, es demostra per lo citat *Inventari* del rey En Martí puix que 'n conté gran nombre d' ells, casi tots en catalá, com son los:

Número 43. *Proverbis* de Ramón Lull.

lo n. 48. *Proverbis d' ensenyaments de Ramon* (Lull).

lo n. 49. *Lo gracisme, Sententiarum metrificatus liber* (en llatí).

lo n. 92. *Aliqua dicta sapientum in vulgari.*
lo n. 104. *Dits de diversos filosofs.*
lo n. 247. *Secret del Secrets.*
lo n. 268. *Doctrina moral de princeps e d' altes senyors.*, y
lo n. 271. *Doctrina moral de princeps e d' altres regidors.*

VI

Finalment, hora es ja d' abordar la cuestió fonamental de si aquest llibret es o no obra de Jaume I d' Aragó. Jo entench que sí, encara que la provança que 'm propós fer no arribi a persuadir a molts de llegidors. Sabuda cosa es que per la influencia del gran apostólich Innocenci III, després del desastre de Murel, on morí son pare Pere II *lo Católich,* fo posat, baix la custodia del gran Maestre del Temple, lo vigatá en Guillem de Montredó y portat a Montsó. Aquí estigué uns quants anys en companía de son cosí lo Comte de Proença, segons el meteix retrau en sa *Crónica.* Durant son estatge a Monsó, degueren començar a estudiar y a instruirse aquells jovens princeps. Participant los Templers del doble carácter religiós y militar,

natural es que los iniciassen en lo coneixement de la Biblia, de la Teología y fins de la Filosofía.

Be fos que les máximes fossen en aquells temps la més preuada fórmula de la sabiduría, con creem; be sía que lo jove Rey o sos mestres sentissen aquesta individual aficiô, imaginam, demunt les meteixes paraules del primer *Prólech,* que 'l Rey en ses lectures que feya dels llibres de filosofía clássica, portats de l' Orient pels Templers, anava destriant los pensaments de major profunditat y los anava posant en un llibret de notes.

VII

Lo *Llibre de Saviesa,* donchs, no tingué cap titol en son començament, no essent altra cosa que un recull o aplech de notes de un llegidor, comensat en lo número 1; y lo primer y segon prólech y lo començament foren li mesos després en diferents edats de son ordenador, que es lo vertader y únich titol que 's mereix.

En lo primer prólech ens díu son nom, puix que ell meteix s' anomena *Jo Jacme rey de Arago:* lo qual implica una data anterior al 1229, en que fo conquistat lo regne de Ma-

llorques, de que ell s' enorgullía granment quantes vegades s' escaya, y al 1238 en que fo presa Valencia.

Així meteix se declara en aquest prólech com lo llibre es un recull de col-lector al dir lo Rey: «jo trobé moltes paraules, e mes les en est libre»; y fins se 'ns figura que al escriure 'l y al afirmar que la Teología estava sobre totes les ciencies y que la Filosofía era cosa bona, feya semblant distinció per no desagradar a sos mestres los Templers, qui li havíen ensenyada la preeminencia de la primera sobre la segona.

Notem açi que lo Rey ja emplea la palabra *Nos,* que tant usá més endevant al escriure sa *Crónica.*

Tant en lo primer com en lo segon prólech pondera l' importancia del llibre que fa «a son profit, e d' aquells qui les volrán entendre».

Mes en lo segon prólech, que está fet ab redacció més llampant y segura, com si 's tractás de persona ja madura, predica que per dues coses s' ha de viure en aquest mon, procurant tenir vida llarga o durable: per haver la gloria de Deu e per haver bona fama en aquesta vida terrenal; anteposant sèmpre lo espiritual a lo temporal y destriant una

per una las excelencias de lurs bones sentencies, con si ja hagués vist sos fruits en les práctiques de la vida, que enclou en aquests termes: «Donchs, aquest qui aquestes dues coses vol haver, esguart aquest *Libre de Saviea,* car qui be l volrá guardar ne entendre, no errará en nostre Senyor ni en les coses terrenals. Car aquest libre es de conexença, e de triar ben de mal, e virtuts de pecat, e ensenyament de vilania, e castedat de luxuria».

Per lo tant, creem que de la redacció del primer al segon prólech s' interposa un espay d una quincena d' anis; y no 'ns repugnaría lo supósit d' estar fet lo segón després de l' any 1246, quant los infants na Violante, en Pere y sos germans començaven a tenir mestres y adoctrinarse.

Segons lo baró de Tourtoulon aquest Joannici de Isach es l' árabe nestoriá Honain ben Ishak, qui visqué en lo segle IX y fou escullit per los primers califas abasides per tralladar a la llengua arábiga, y no a la hebráica, les obres científiques dels grechs.

Escrigué l' obra *Apophtegmata philosophorum,* d' on tragué l' autor del *Libre de la Saviesa* moltes de les seves sentencies. (Tourtoulon, II, pág. 358 nota). Lo que si

negaríem, si vingués al cas, es la imaginaria col-laboració de lo jueu Jafuda Bonsenyor en lo *Libre de Saviesa*, hipótesis que apunta lo benemérit Baró. (II p. 362, nota 3), puix l' autor del *Llibre de dits* es posterior al regnat de Jacme I. Per los documents publicats per mi al bosquetjar son medalló biográfich (1) patentisaren que en d' una altra generació, puix corresponen a les dates de 1280 sarem a 1334, y pertanyen, per tant, als regnats dels nets del Conqueridor, qui en son segon codicil, otorgat a Algezira lo 23 de Juliol de 1276, es a dir, cinch dies abans de morir, dexa viu a son alfaquí Astruc Bonsenyor, del qui fa menció, corroborant aquest fet.

VIII

Lo baró de Tourtoulon en sa preuada obra *Jacques I le Conquerant* ha fet notar en diferents planes de son llibre la decissiva influencia que tingueren los Templaris en la educació de son real dexeble (2).

L' encobeiment del Rey per son llibret de

(1) Jahuda Bonsenyor, Palma, 1889.

(2) Págs. 134 y següents del Lib. I de la edició castellana de don T. Llorente. Valencia, 1874.

máximes es compren recordant los grans profits que havia trets de llurs principis y de les ensenyanses dels Templers sos mestres, encaminats uns y altres a governarse per principis. Molts son los exemples que lo meteix Rey ens refereix en sa Cronica que demostren so que deím.

Recordís, si no, lo § 26, quant en Jaume, no tinguent més de 17 a 18 anys, planta cara a don Pero d Ahones, trobantse en Burbáguena, sol y a distancia dels seus, fiant, com sempre, més be ab los drets de la soberanía, que ab ses forçes y propi ardiment; y lo § 30, quant ens compta que trobantse ab poca gent assetjant lo castell de Las Cellas, menyspreá lo consell de don Pere de Pomar, qui l' aconsellara, devant el perill que tenía de que comparegués lo bando inimich de son oncle Ferrando, que dexi lo setge, pugi a un puig y fassi gran foguera y los pobles anirán a acorrerlo.

En aquella ocasió com en altres invocá Don Jaume sa soberanía despreciant lo consell y lo perill. Ab igual ardidesa penetrá en Osca, on s' amotiná el poble, somogut per l' ambiciós don Ferrando, abat de Montaragó; si be tingué que aguar son ingeni pera sortir d' aquella celada, (§ 32). Ab lo qual co-

mença a demostrar que, a pessar de sa poca experiencia, havía de saber ab el temps agermanar lo governar per principis que de los Templers havía aprés, juntament ab lo que ara 's díu oportunisme o habilitat de aprofitar les ventatges y recursos d' una situació momentánea.

IX

Hem de fer reparar que no tan solament en los primers actes de sa joventut, que dexam referits, sino fins en les derreríes de sa vida es recorda lo gran rey dels preceptes apresos en sa infancia, y en efecte, entre 'ls consells que dona en 1269 á son gendre Alfons X lo rey sabi de Castella, ni regoneixem qualcun citat abans. En aquells sis consells que li doná, y que impliquen una censura de bon govern del sogre al gendre, que presentía el funest desenllás d' aquell regnat, ni ha un que 's refereix á les donacions de Murcia, encaminat á preferir á les grans propietats ó *latifundios*, la petita propietat, mitjensant l' establiment de nombrosos pobladors ó menestrals residents en dita ciutat; un altre pera que retinga en sos estats á totes les sues gents y, de no poder ho fer, preferesca

á les gents de ma mitjana, y que, en cas de preferirne alguns, sien lo poble y los eclesiástichs abans que los cavallers qui's rebellen ab més facilitat que'ls altres; que *no faes justicies amagades,* (1) y finalment que lo promés en carta ho complís, y atanyés sempre lo que promés hauría. La inobservancia d' aquets consells portá al rey de Castella á la impopularitat y desolació en que 's veja en les derreríes de son regnat.

X

La erudició dels homens láichs del segle XIII fo més extensa de lo que poría creures a jutjar per la taula dels noms propis que 's poden treure del *Libre de Saviesa,* juntament ab la de los *Proverbis* rimats d' en Guillem de Cervera y la de les poesíes no complertes encara del trovador en Cerverí de Girona, tots tres coetanis. Vegis mon *Estudi sobre el Cançoner dels Comtes d' Urgell.*

---

(1) Tal manera de jutjar seguia practicantse en temps de son net Ferrant IV *el Emplazado,* com ho prova la sentencia contra *los Carvajales,* de on lí ve lo mot ab que el coneix l' historia.

Lo principal caudal lo donen los filosofs grechs y la Biblia. Ab una sentencia de Salomó comença aquest llibre, *Dedi cor meum,* etcétera. Després retrau la de Séneca, *Soleo transire in aliena castra,* etc. Y en la meteixa Cronica intercala qualque sentencia com la del començament: *Fe sens obres morta es;* la del § 48, *Illumina cor meum, Domine,* etc., y la del § 145, *La nuyt ha conseyl* (1) y moltes d' altres.

XI

Falta ocuparnos de les eclipses predites en aquest llibre. Resulta de les consultes fetes que casi tots els pronóstichs fets foren

---

(1) Per axó diu en Pere Miquel Carbonell; «...y encara aquest excellentíssimo Rey en Jaume hagué altre especial do de nostre senyor Deu axí com los seus Apostols, car ell entengué e sabé per si mateix sens mestre e instructor les divinals scriptures per gracia del Sant Spirit, e preicava en totes festes del any en qualsevol ciutat e lloch ell se trobas, a honor e gloria de nostre senyor Deu e dels sancts molt devotament e maravellosa, allegant de pas en pas les sacres scriptures e aquelles splenant com si fos un mestre en theología». — *(Chroniques de Espanya...* Barcelona, Amorós, 1546; fol. LXIII).

vertaders, segons nota que 'ns ha facilitada lo Director del Observatori Astronómich y Meteorològich de Madrit don F. Iñiguez, treta d' una obra del Profesor V. Oppolzer, de Viena. En efecte, lo 22 d' Agost de 1290 hi hagué eclipse parcial de lluna.

La del dimars 5 de Setembre de 1290, parcial de sol, es verificá (1).

La del dimars al dimecres 14 de Febrer de 1291, tingué lloch segons la predicció (2).

La de dimecres 30 de Juliol de 1292, parcial de lluna, 's sutcehí.

La de 1293 no consta.

La del dilluns 30 de Maig de 1295, total de sol, escaigué.

L' aparició de les eclipses en aital llibre no minva en res, com poría creure 's avuy en día, l' autenticitat del meteix; puix en aquells segles mitjevals los qui més preteníen de sabuts y entesos eren los més fervo-

(1) La tira de ombra d' aquest eclipse passá per la Canal de la Mancha, Alemanya y Russia. Dins Espanya fo parcial y de poca extensió. Mes se 'ns figura que aitals prediccions venen de fora, puix hi trobam en llur redacció un aviró (environs) y un Panorm, que fan aló d' extranjerisme.

(2) Lo copista posá 24 en lloch de 14; tot lo demés concorda.

rosos creyents en materia de Astrología; y en la biblioteca de la meteixa casa d' Aragó era crescudíssim lo nombre de tractats sobre' ls Juis d' Astrología. Semblava que 'l Rey en Martí y sos predecessors presentíen l' extinció de lur linatge y s' aturmentaven per l' esdevenidor.

Veus açí los tractats que trobam en aquell *Inventari* del rey Martí ja citat.

4. *Los juys de Stronomía de mestre Johan de Sibilia.*
7. *Sphera solida.*
9. *Almanach.*
10. *La stralabria.*
16. *Tabule tolosane.*
24. *Taules Alfonsines.*
28. *De la proprietat de les planetes.*
30. *Libre de les ymages del cel destres et sinestres.*
54. *Del eclipsi del sol et de la luna.*
61. *De Juys temporals sdevenidors.*
63. *Almanach.*
78. *Almanach.*
80. *Almanach.*
83. *De Strologia.*
86. *Strologia.*
90. *Almanach.*
98. *De Strologia.*

102. *De art de Nigromancia.*
105. *Strologia.*
113. *Tractat de Natura dels signes.*
114. *Stralabri.*
119. *Tractat del Juy de les Stellas.*
127. *Strologia.*
130. *Suma de Alí-aben-Raiell.*
132. *De planetes.*
143. *La clipsi.*
148. *Speculum planetarum.*
149. *Almanach nouell.*
156. *Strologia.*
157. *De Strologia.*
207. *De Strologia.*
221. *Ali aben Raiel.*
222. *Declaracions fetes sobre la Astrología.*
238. *Taules Alfonsines.*
244. *Almanach.*
251. *Suma de Strologia.*
253. *Del juy de les steles.*
267. *Dels secrets del Bumazar de Strologia.*
276. *Strologia.*

Y no era sols a la cort d' Aragó aont se tenían tan supersticioses creencies, puix lo meteix Rey de Castella, no sens motíu apellat lo Sabi, l' ordenador de les *Taules Al-*

fonsines y de tants d' altres llibres, estava sotmés a aitals supersticions: per causa de elles, segons díu Zurita (1) traguent lo d' una crónica coetánea, li fo tolta l' administració del regne en les Corts de Valladolit, concitades per son fill Sanxo IV *el Bravo,* puix, oblidant lo quart consell de son sogre de no fer justicies amagades, fo cremat a Trevinyo per manament del Rey don Simón Ruiz, senyor de Cameros y gendre de l' infant de Castella don Fadrique, qui de manament del Rey també fo ofegat. Diu se que aquesta justicia fo manada fer *escondidamente y sin ser oídos,* puix; segons lo juy dels astrólechs, lo Rey sería desheretat en vida per un de sos parents; y les sospites caigueren sobre l' infant Fadrique son gendre.

XII

MANUSCRITS

A.)—Códix L—2 de la Biblioteca Nacional de Madrid

En aquesta biblioteca 's guarda la millor copia de les dues que 's coneixen del *Libre de Saviesa*. Está contenguda en un volum in

(1) Anales, Lib. IV, cap. III.

folio, de 101 fols foliats de paper gruxut, ab filigrana de corn de caça ab cordó y anella; apar estar penjat.—Escrit a dues columnes, a finals del segle XIV, conté aquest códix les seguents obres:

I. *Secret de Secrets;* fols 1 á 30; copia datada en 1385.

II. *Los Manaments de la lig de Deu;* en lo fol. 31.

III. *Libre de Saviesa o Doctrina;* fols 310 á 430.—Text d' aquesta edició. —Lo fol 44 en blanch.

IV. *Libre del joch dels escachs;* fols 45 á 82 v.

V. *Libre de dits de savis e filosofs,* etcétera, de Jahuda Bonsenyor; fol 83 a 98.—Al final díu lo copista... *perfecit die jovis 13 Julii 1385.*—Publicat per En Balari en la *Revista Catalana,* 1889.

VI. *Letra de Sant Bernat a Ramon de Castell Ambros,* sobre lo regiment de sa casa e de la cosa familiar, tralladada de llatí en romanç; fols 68 v. a 101, 1.ª col.

Sospitam que aquest códix, pertanyent a la antiga Biblioteca Real, tot ell d' una sola lletra, fo escrit en les derreríes del regnat

d' en Pere IV, l' any 1385, per un Jacme, *Jacobus* se firma en lo fol 92 v., escribá de la curia real; probablement fo destinat a l' educació d' algun infant o infanta de la casa real aragonesa; presumpció que' ns fa tenir la naturalesa y tendencia de tots los tractats que son de carácter didáctich y educatíu.

B.)—Ms. M. I. 29 de la Biblioteca de Escorial

Un volum de paper gruxut, ab filigrana que es un barret trilobulat, tinguent lo lóbulo central més alt y ample que 'ls dos laterals y estant sobremontat per una creueta en lo alt, quinternat ab fulls de pergamí: de 0,275 × 0,210 m.; y porta la signatura M. I—29.—Está escrit a una sola columna, ab planes de 24 a 27 ratlles cascuna. Té inicials sencilles de bermell y blau. Lo volum té lletres de dues o tres mans y pareix de les derreríes del segle XIV o principis del XV.

Conté les següents obres:

Fols 1 a 15. Lo *Libre de Saviesa*.

Fols 13 a 203. Crónica de Desclot, en catalá.

Aquest volum está mal lligat y lo compongueren ab obres truncades o incomplertes. La numeració está mal senyalada; puix en

lloch de venir així com está, deu portar l' orde següent: despuis del fol 9 s' ha de llegir el fol 11, que comença *haja x;* després del fol 10 v. que acaba *que ama ba-*, s' ha d' anar al fol 12, que comença *-raylla;* del fol 11 v. que fineix *les bran-*, se ha de retornar al fol 10, que cemença *-ques a un.*

Los fols fineixen y començen així:

(Fol 1) *...ensenyaments* (fol 2) *que s te ab la feeltat se te ab l asegurament e de qui sa feeltat es poca sos enemichs son molts* (que es lo nostre núm. 13).

No porta lo primer titol del nostre de la plana 15, y si *Ajustament de .v. filosofs* que en Torres Amat en son *Diccionario de Escritores Catalanes* publicá en part (página 320).

...los bons homens del regne, e aquí parlava el fill (fol 3) *del Rey e deia della saviesa que havia apresa e de la filosofía de son mestre...* (núm. 34).

...la filosofía es cab de tots los (fol 4) *sabers e ensenyaments...* (núm. 38).

En aquest fol s' hi troben a faltar los números 41-43-44-45 y 46. Lo 49 presenta aquesta variant: *Lo gran us agua l' enteniment.* Y lo 50 está contengut així: *Lo bon consell es cosa ellegida.* Manquen hi tambe lo

54-56-58-59 y 65. Lo 73 está mutilat en aquesta forma: *Totes coses del mon se poden canviar sino les natures*. Manquen lo 74, 76 y 77.

En (fol 5) *pujar hom en alta senyoría es greu, a devalar de viltanza* (falta *es liuger),* (núm. 83).

Y segueix aixi: *Aquesta es la manera del ensenyament que demostra el philosoph en letra grega* (núm. 84). *Sobre açó dix Plató al Rey: Aquestes son les paraules que yo monstré a Nichoporius vostre fill, e aprés les Aristotil, en axí que yo res no sabía ¿e qué puy yo fer en aventura d un infant e desaventura d altre?* (que es lo nostre número 36). Resulten força abreviats, com pot comprobarse.

Segueix lo 37 nostre; y després un *Ajustament de* .viij. *fillosofs,* qui diuen llurs sentencies en forma abreviadíssima y no concordant ab lo nostre. Resulten, donchs, a faltar los nombres 85 á lo 92. Diuen així:

«*Dix lo primer: Aquell qui s treballa d altra cosa sino zo que a fer e anar, embargue sí matex e zo que havia a fer*». Que falta en lo nostre.

Dix lo segon: (Lo 93 nostre; hi falta lo 94).

Dix lo tercer: (Lo 95 nostre).

Dix lo quart: (Lo 97 nostre).

Dix lo quint: (Lo 96 nostre). *Qui encobre son mal fa esser minvat lo* (fol 5 v.°) *metge.*

Dix lo VJ^{e} : *Aquell es pobre qui no s te per paguat de zo que ha, si bessa gran riquesa.*—Que falta en lo nostre.

Dix lo seté: (Lo 98 nostre).

Dix lo VIIJ^{e} : (Lo 101 nostre).

Resulten, donchs, a faltar hi los números nostres 99 y 100.

Segueix el escurialense:

Ajustament de XV fillosofs en una esgleya en una gran festa.

Dix lo primer: (Nostre 102 y seguents fins al 108. - Falta lo 109).

Dix lo VIIJ: (Nostre 110).

Segueixen los nostres 121 y 122 abreujats en aquesta forma:

Aquestes son IIIJ *que james no perden: ansía, hom avar; aquell qui ha poch, que en requer; aquell qui es envejós; e aquells qui está ab los bens sanats e no hu es.*

Dix lo IXe : (Nostre 122).

Dix lo X^{e} : *Dels homens la lengua verdadera* (sic) *es mellor que l haver, cor* (fol 6) *haver pot guanyar hom monzoneguer, e la lengua verdadera es per gracia*

de Deu (122). (Falten los 109-111-112-113 y 114).

Dix lo xj[e] : (Nostre 127).

Dix lo xii: (Nostre 131).

Dix lo xiij: (Nostres 132 y 133).

Dix lo xiv[e] : (Nostre 143).

Dix lo xv[e] : (Lo nostre 145).

Segueix un *Ajustament de IX filosofs.*

Dix lo primer: Iros es malaltia de peccats e hom plasent e nou dels obedients (145)

Dix lo segón: (Lo 146 nostre, primera part).

Dix lo terzer: (Lo 146 nostre, segona part).

Dix lo quart: (Lo 147 nostre).

Dix lo quint: (Lo nostre 150).

Dix lo sixé: (Lo nostre 152, abreujat).

Dix lo seté: (Lo nostre 158, variat en la seguent forma): *no trobam ne hoim be de nigu sino de Deu; donchs a aquell deuem tornar lo be de qui l havem e l tenim en comanda.*

Dix lo viij: *No ns devem alegrar per be que ajam ni per mal traballar, que tot es don de Deu hon moltes veguades ve be per mal e mal per be.* (Variant del nostre 159).

Dix lo ix: *Lo millor de tots tos amichs*

es aquell qui t tol del mal e t mena al be. (Una part del nostre 160).

Segueix: *Aquests son los ensenyaments que doná Sócrates a un seu dexeble que vollía fer lonch viatge en terra estranya.* (Més abreujats ab aquesta variant de concepte: *tots temps clamas merce a Deu, e no volgues triar neguna cosa, mas pendre aquella que Deus li volgues donar).*

Segueix: *Qui s asegura enadí en* ,*sa creenza, e s esforza de zo que havia a fer enadí en sa forza* (fol 7) *e qui hac perea enadí en sa triguanza.*

Falten, donch, del fol 6 al 7, los nombres 123-124-125-126-128-129-130-134 a 142-148-149-151-153 a 157 y 161.

Segueix: Lo 208 amb eixa forma: *Qui torna en les coses molts vegades, enadí en sa duptança e fo pus ferm;* y després los següents que no 's troben en lo nostre:

324. «Los peccats malls fan perdre les oracions que hom vol dir.»

325. «Lo savi no pot esser saull tro que venza tots los delits dell cors.»

326. «Aquell qui pres la copdicia per companyona hach tots temps pobrea prop si.»

327. «Departiment ha entre Riquessa e Seny. Riquessa pot guanyar hom avar e ab poch seny; mas seny no pot venir sino per gracia de Deu, o de bona compleccio que Deu haja formada en hom.»

328. «Lo seny es claredat de lla anima, e le necietat es enterbollament d ella e les cosses de aquest segle son tan poques e duren tan poch que no deu hom haver enveja ne malla vollentat.»

329. «Com te bastará una paraulla no parlles pus, que Deus dona a nos dues orelles e una lengua perque devem hoyr dos tants que zo que havem a parlar.»

330. «No deu hom pensar en azo que pert, mas deu hom pensar en azo que roman.»

331. «Qui no fara be a sos amichs mentre sia poder, no lls haura si ve a minva.»

332. «Qui, haura companya ab hom savi no guart la sua ira». (Fol 7 v.)

333. «Qui es avoll hom aquell qui t desonra, si ll desonres pigor es tu que ell.»

334. «No a millor aur al mon que seny e no y ha pigor que niciessa.»

335. «No y ha millor amich que bona vo-

llentat, e no s pot hom tant aprofitar de nulla cossa com avent conselly ab bons homens.»

336. «E no y ha millor eretat que bons ensenyaments.»

337. «La hallegría al cors es vida e ezalzament, e la tristesa es podriment e flaquesa.»

338. «El cor a dues mallalties, pensament e tristesa; la tristesa fa hom dormir, el pensament fa vetllar, cor el pensament es de zo que avenir, e per forza cove a vetllar; la tristesa es de cossa pasada, e per forza cove a dormir.»

339. «Sapiencia es molta e vida de hom pocha perque devem ajustar lo poch al molt.»

«Aquests son los ensenyaments de Aristotill:»

340. «James no trobaras hom qui s lou que sia loat, ni hom irat halegre, ne hom franch cobejos, ne hom cobdicios james no trobaras rich, ni hom qui començ cossa apresurada que aquella acap sens penediment.»

341. «Si no volrás aquell qui t seguirá d amor, es minva de ton cor, e si tu saguiras

d amor aquell qui no t volra es villesa de ton cor.»

342. «Les suffrenzes son armes del mall, e defaniment dell enemich.»

Lo fol 70 finalisa alxí:

«Lo savi conex al neci per ço cor el fo necy (fol 8) el neci no conex al savi per zo com el no fo savi.»

344. «Axí com no nax res en la pedra per molta sement, axí el necy no s aprofita per molt mostrar.»

345. «E viu Aristotill un home qui s levava de malaltía e menyava molt. E dix: no guanya hom forza per molt a metre al cors mas trebayll que reep per aquella cosa que hy met.»

346. E dix hun hom a Aristotill qual era ben rehonar, dix el: poques paraulles e anar cert a la raho.»

«Aquesta es la oracio que feya Aristoll.» (sic).

347. «Senyor poderós sobre lls Senyors, e antich sobre tots los antichs, e mostrador de la entiquetat de lls antichs guardem de tot foch.»

«Aquest es lo libre que feu Aristotill e envial a lexandre e mes li nom lo Libre de ordenar Reelme.»

348. «Loat sia lo nom de Deu, Senyor de tot lo mon Miramamonī maná a mi Johanicy son servent que cerquas el libre de la manera de ordonar al regne, aquel que feu lo fillosop leyall Aristotill fill de Philonis a son dexeble Alexandre fill dell Rey Phellip e es nomenat Adulchoran e ab aquest llibre e ab conselly de Aristotill feu Alexandre tots los bons feyts que feu, e enguanyar les terres e lls Regnes, e haver senyoría sobre tots los Reys. E ab son hordonament e el que anch no ixque de son manament e enviha lly moltes cartes en moltes maneres que lls homens desigen entendre, e entre les altres feu una (fol 8 v.) carta en la qual contradix lo conselly e guanya la terra de Persia, e hach en son poder tots los Richs homens d aquella.»

LIBRE DE SAVIESA

O

DOCTRINA

Ací comença lo Prólech del Libre de Doctrina, e diu:

Dedi cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam erroresque et stultitiam. **Salomo** diu aquestes paraules en un libre que es dit *Eclesiastes,* e l enteniment de la paraula es aquest: jo done mon cor que sabés prudencia, ço es saviea provada, e que sabés doctrina, e errors, e follía; car no ho volch saber sí, ne per son saber; ans ho volch apendre per doctrina dels altres; car entendre volch errors e follía per sí aguardar; car d aquestes coses no sab hom guardar, si no les enten.

E jo, Rey en Jacme d Arago, esforcé m de fer e d apendre per a mi aquestes coses, que son precioses, que Salomo volch per a sí. E doné mon cor per saber aquestes coses en de-

manant, e trobé paraules bones de filosofs antichs, e plach me ab eles. E jatsía açó que compliment de tots bons consells troba hom en Teología, les bones paraules, e ls bons consells que digueren a nos, que som crestians, no tenen dan, mes que fan prou en saber elles o en demanar elles.

Car ço díu **Séneca:** *Soleo transire in aliena castra non tanquam transfuga, sed tanquam explorator.*

Diu que jo, si vull pasar per osts estranyes, no axí com a feridor d elles, mas per saber que y fan, axí jo y tot vull pasar de theologia als bons dits dels filosofs no desemparant lo saber d ella, mas per saber ells que dixeren. En aytant com be e veritat dixeren del Esperit Sant, o hagueren; car tota veritat, qui que s vulla la digua, del Esperit Sant la ha, segons que diu un sant home: *Verum, a quocumque dicatur, a Spiritu Sancto est.*

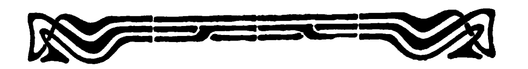
E pex açó jo trobé moltes bones paraules, e metí les en est libre, e vull les espondre a profit de mi e d aquells qui les volrán entendre.

Altre Prólech

Dues coses son en aquest mon per que hom pot viure honradament: la una es que tot hom deu punyir de haver vida durable, e no tan solament que la vulla haver a benenançes, mas soferir trebaylls e malenançes, per haver la gloria de Deu; car si per benenançes la podía hom haver, molt hom la hauría, e la volríen tant los avols com los bons; mas com es cosa que nostre Senyor no vol que menys de treball ab benenançes mescla-des haja hom lo seu regne, per aquesta raho lo lexen los avols, e aquells qui no han conexença, ne saben destríar qual es lo poder de Deu, ni qual es lo poder dels homens; car si l poder de nostre Senyor no ajusta hom ab lo poder temporal, null hom no l pot haver. E quant los homens fan obres que sien a plaer de nostre Senyor, aquella sao guanyen los bens terrenals. E quant los han guanyat, multipliquen los ells, crexen en honor e en ri-

quees. E aquelles riquees duren a ells, e a lur linatge. E per aquestes dues coses deu hom viure en aquest mon: per haver la gloria de Deu e per haver bona fama en aquesta vida terrenal. Donchs aquest, qui aquestes dues coses vol haver, esguart aquest *Libre de Saviea;* car qui be l volrá guardar ne entendre, no errará en nostre Senyor ni en les coses terrenals. Car aquest libre es de conexença, e de triar ben de mal, e virtuts de pecat, e ensenyament de vilanya, e castedat de luxuria, e bones ventures de non fer falliment, estretes de coses necies, e amor e desamor, que fan haver criança de paradís contra les penes d infern. Donchs qui aytal libre pot haver, ni retenir, bon haver lo fa, car qui ben lo volrá esguardar, quant li vendrá algunes volentats vanes, ne volrá fer falliment, per aquest libre se porá corregir a triar lo be del mal; per açó consellam a aquells que son savis que aquest libre aprenguen, e retinguen; e aquells que no son savis, que soven e menut estudíen en el; per ço que, si fallir volíen, que l libre que ls en reprengua, e que aprenguen cástich de les males obres d aquest mon, que no y puguen venir; per ço metem nos nom a aquest LIBRE DE DOCTRINA.

Ací comença lo Libre de Doctrina

Los filosofs son entesos savis, e dels apren ne hom tota sapiencia, e tot bon seyn, e tot bon proverbi, e tot bon eximpli, e gran bon saber ha enteniment dels homens en lurs paraules. Car, quant al home, qui ha gran set ab calor, li donen aygua freda a beure, en axí los dits dels savis tals paraules e eximplis foren, que ls cors dels homens ençesos si reposen. E fa gran prou a aquells qui ls oyrán als cossors e a les ánimes; car no fo anch hom, qui oys lurs paraules, que no s pagás d elles; e poría hom dir en laor dels savis, car qualque cosa hom ne dixés, no compliría al be que d els vench. E jatsía açó que cada un dels savis tingue escrit en lurs sagells bons prover-

bis, e bons eximplis, segons lo seyn de cascu, nos los nomenarem tots en aquest libre e contarem los bons eximplis que dehia cascu quant veníen cascu en lurs escoles.

1.—En lo sagell de **Socrates** havía escrit: tot hom a qui sa volentat venç, soven cau en vergonya e en fallença.

2.—En la sua çinta havía (hi) escrit: qui dona passada a les coses, dona repós a son cor.

3.—En la paret de la sua casa on stava, havía escrit: ¡O tu, home! si tems a Deu, ton Senyor, e t guardes de les coses males, jamés no caurás en mal.

4.—En lo sagell de **Dionís** havía escrit: ¡O tu, home! si tems a Deu, ton Senyor, no metes en colpa a Deu per lo mal que tu fas, car tantost perts la sua amor, quan la colpa has acabada.

5.—En lo sagell de **Pictagores** havía escrit: més val malenança que prou te, que no benenança que prou no te.

6.—En lo sagell de **Plato** havía escrit: pus leugera cosa es asuanada que de suanar la cosa moguda.

7.—En lo sagell d **Aristotil** havía escrit: que aquell qui negava ço que sabía era pus savi que aquell qui manifestava ço que no sabía.

8.—En lo sagell de **Flates** havía escrit: que la sospita e la perfidia son dues carreres a descobrir la cosa encuberta ans del temps.

9.—En lo sagell de **Zizabus** havía escrit: que malalt que desijave alguna cosa, havía en ell major esperança que en los sans que res no desijaven.

10.—En lo sagell de **Ypocras** havía escrit: que no es res tan fort com lexar hom a sa volentat.

11.—En lo sagell de **Gualienus** havía escrit: que qui encobría sa malaltía, era mal de guarir.

12.—En lo sagell de **Fadoch** era escrit:

que qui no mana son seyn, no mana sa fellonía.

13.—En lo sagell de **Forfolis** havía escrit: que aquell qui s te ab la feeltat ten se ab l asegurament; e d aquell de qui sa lealtat es poca, sos enemichs son molts.

14.—En lo sagell de **Factabor** havía escrit: l amich de cada un home es son seyn, e son enemich es sa follía.

15.—En lo sagell de **Forfolis** havía escrit: que qui guardava sa lengua, crexíen li sos ajudadors.

16.—En lo sagell de **Tholomeu** havía escrit: lo pesar fa l home creer que no ha plaer de sí ni d altri.

17.—En lo sagell de **Yrmos** havía escrit: que l terme es guariment de la sperança.

18.—En lo sagell de **Metrexilis** havía escrit: aquell qui tu mester has, e no l pots escusar, prear t ha poch.

19.—En lo sagell de **Atroziz** havía escrit:

qui encobri son secret, es son elligiment en sa ma.

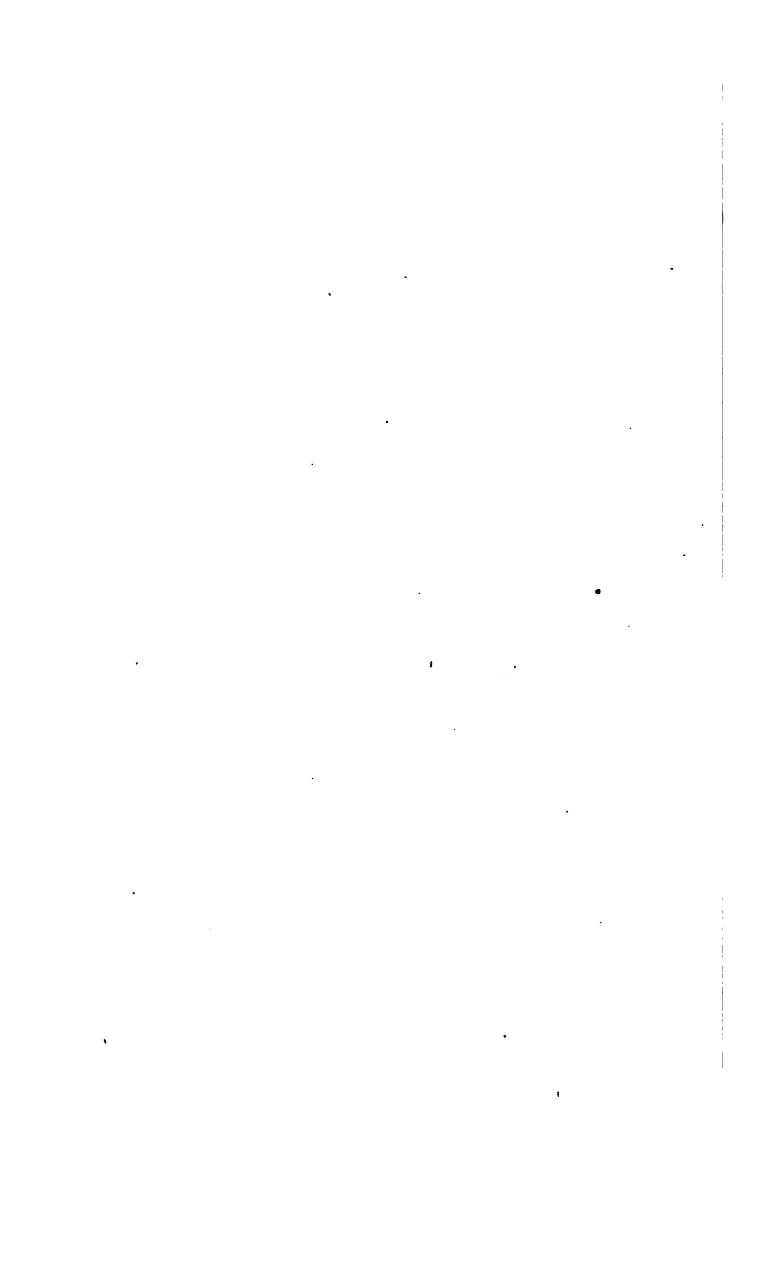
20.—En lo sagell de **Petrafores** havía escrit: qui t embarga ab la falsía, es aytant com si te embargava e t arrapás en la cara.

21.—En lo sagell de **Gasagorios** havía escrit: aquell qui mester te ha, es sa cobdicia aytant com mester te ha.

22.—En lo sagell de **Fraytis** havía escrit: amor d aquell qui a alguna cosa t ha mester, es aytant la amor com ço a que t ha mester. E aquesta paraula e l altra sembla que dien ans d aquesta.

23.—En lo sagell de **Ataneu** havía escrit: acobrir hom ço que veu, es millor que dir ço que dupta.

Ajustament de .iiij. philosofs

24.—Les volentats altres e els enteniments agreviats acosten lo cors al seu esperit als, e giten a hom en la lum, e en poder amagat de la vista dels ulls, e conseguexen a hom als sens apurats e triats dels ensutziaments; el bon ensenyament nedege los exemplis de les costumes; mas los que tenen los corsos ençorrats. Donchs com lo pujament del ensutziament la donchs viuen.les ánimes en vida perdurable, que no s demuden ni s desfan, acosta s la claridat a la claredat, e la sutzura a la sutzura, e la donchs veuen los cors les veritats encubertes, e alegren se les ánimes ab ço que han, e conseguexen bons pensaments.

25.—Dix lo segon: com poden conseguir los cors ab saber la cosa encuberta, quant los encubren la carrera per on hy deven conseguir; e com se poden nedejar de la sutzura sens nedejeament de bon pensament; e com podem los cors saber les coses secretes molt encorades, pus que ls pensaments son cuberts ab los engans; e treballem nos ab les coses d aquest segle; donchs menys deliure s e quite s de totes coses no poden saber les secretes coses que dixeren?

26.—Dix lo tercer: segons que hom creu les secretes coses, axí pensa hom en elles; e ab la bona creença e ab lo bon pensament conseguexen les ánimes a la vida durable.

27.—Dix lo quart: no pot hom saber les coses que son amaguades dels seyns, tro que vingua el jorn del juhy, en que serán destriades les bones ánimes de les males, e pure la candela dels entenimens, e lunyarán de la orrea e de la perea. E aquesta es la pus complida manera, e aquella que compren totes les coses, e les salva.

De Joan Nici de Ysach

28.—Aquestes paraules foren escrites per los philosofs ab aur, e ab argent, e posaren les en los altars, e en los juntaments dels testimonis, e lexaren les a lurs dexebles, e estojaren les los Reys en lurs arques on tenien estojats los libres de les sapiencies.

Ajustament de .V. philosofs per parlar de Sapiencia

29.—Dix lo primer: la sapiencia es vida de la ánima, e sembra tot lo be al cors, e dona fruyt de gracia, e es acostament de tota alegría e no s apaga la lum ne la candela.

30.—Dix lo segon: la sapiencia es vestidura ondrada del seyn, e prets de la dretura, e lengua de veritat, e font de caritat, e orta en que s reposen les ánimes, e tol los pensaments de les ánimes, e es segurança dels paoruchs, e solaç dels acompanyats. E aquesta es bona mercadería d aquells qui han talent d ella, e aquesta es la gracia e el enteniment e el be d aquest mon e d aquell altre.

31.—Dix lo tercer: la sapiencia es lum e claredat de la vista del cors, e es orta dels pensaments, e es seylla de seguir, e es segurança de recaptar hom ço que vol, e es fermança del be e del bon pujament, e adu hom a la veritat, e es hom missatge entre els seyns e els cors, e les sues carreres no s apaguen, e del savi no s mor son nom.

32.—Dix lo quart: la sapiencia es redoma dels savis, e es argument, e es cosa de vella vida, adobament dels seyns, e es repós del cors, e lum dels huyls, e comediment dels bons pensaments de veritat, e coneximent de les proves e de les virtuts.

33.—Dix lo quint: la sapiencia es fruyt e costuma dels seyns, e los seyns fan hom ve-

nir a saber los arguments d ella, e demostra les coses de la sapiencia, que son molt subtils e molt encubertes, e es missatger entre la saviea, e el cor, e fa conexer la manera dels bons sabers, e departex les semblançes les unes de les altres, e los dubtaments dels sabers.

34.—Aquest ajustament que fíen los philosophs eren per com lo Rey dels grechs e dels altres gentils mostraven a lurs fills la sapiencia e la philosofia e totes les arts, e ensenyaven los tots bons ensenyaments, e fayen los palaus d aur, e d argent, molt be pintats de moltes maneres de figures, per tal que haguessen volentat de anar a aquells palaus, car aquells eren lurs scoles. E per açó havíen major volentat los infants que aprenían de anar la. E per aquesta raho fan los juheus molts entalaments en les sinagogues. E ls crestians fan moltes figures en les esglesies. E atressí los sarrayns pinten les lurs mesquites. E tot açó fan per tal que hajen los infants volentat de anar la. E per aquesta raho fayen les escoles dels grechs e dels gentils d aur e d argent. E havíen en costuma que quant algu aprenía alguna sapiencia o algun ensenyament bo pujaven per unes graes en

un palau de marbre tot entallat e figurat. E en aquell día de la festa en que s ajustaven tots los homens bons que havía en tot lo regne en torn d aquell palau, fayen oracio, e puis que havíen feyta la oracio, parlava lo fill del Rey d aquella sapiencia e d aquell ensenyament que havía aprés de son maestre, e oyen lo tots entorn d el, tenent corona d aur en son cap, e vestit d uns draps preats, tots feyts ab pedres precioses e ab molt rich adob, e faya en aquell dia al maestre molt rich honrament. En aquell dia enteníen de qual seyn era lo fill del Rey, e de qual enteniment podía esser segons lo seyn que havía, e axí lo preaven.

35.—Axí que en temps de *Rafusca*, Rey dels grechs, era Plato lo millor philosof e l pus savi que fos en aquell temps, e era mestre de Nitaforius, fill d aquell Rey; en aquell temps era Aristotil infant poch, e sens pare e sens mare, e era servent de Nitaforius, fill del Rey. Anava ab ell a l escola e hach volentat de servir a Plato que no s partís d ell, e que li mostrás. Era aquest infant Nitaforius de poch enteniment e no aprenía res. E aquest altre infant Aristotil era molt entés, e ben agut, e be enraonat.

E estava Plato mostrant a Nitaforius, fill del Rey. E aquest fill del Rey era aytal que quant aprenía en lo un dia, oblidava en l altre. E no podía retenir una paraula. E Aristotil escoltava, e esguardava tot quant mostrava Plato al fill del Rey e retenía ho, e aprenía ho be, e d açó no sabía res Plato, ni sen guardava. E quant fo al jorn de la festa major en que se ajustaven tots los altres homens, maná lo Rey adobar lo palau ab aur, e ab molts richs adobs, e ab molts riques cortines e preades, e vestí son fill de molts richs draps d aur ab pedres precioses, e vench aquí lo Rey e tots los richs homens de son regne, e Plato lo philosof e tots sos dexebles. E quant fo la oracio acabada, hach a parlar lo fill del Rey, e a dir la sapiencia que havía apresa de son mestre, e hanch no sabé parlar una sola paraula de quant havía oyt de son mestre. E Plato fo en gran vergonya, e no sabe com se desencolpás, e dix al Rey e al poble que no havía asajat lo seyn d aquell infant, que ell cuidava que quant ell li ensenyava que tot ho aprengués. E cridá a sos dexebles e dix axí: algun de vos que pug en aquest día al parlador, que diga alguna cosa de ço que jo l mostré, e sia en lo loch de Nitaforius. Respós Aristotil, e dix: Jo, senyor. E lo mestre desdenyá l, e no u volch fer

pujar; e torná altre veguada a dir a sos dexebles. E respós Aristotil:—Senyor, jo y pujaré e diré aquella sapiencia que tu m has demostrada. Per que lo maestre lo maná pujar, e pujá no ben vestit, e ab mala roba, e començá a parlar, e reté tota la sapiencia e tots los ensenyaments que Plato mostrá a Nitaforius, fill del Rey, e no li n fallí una paraula.

36.—Sobre açó dix **Plato** al Rey:—Aquestes son les paraules que jo mostré a Nitaforius, ton fill, e ha les apreses Aristotil e ha les sabudes ben dir de cor, e apres les axí que jo res non sabía; e ¿qué puch jo fer a la ventura d un e a la desaventura d altre?

37.—Costuma éra e havía a fer otorgar a son fill per Rey, e d aquí avant fayan li gran honor, e exalçament. E aquell día no ho feu lo Rey a son fill, car lo veu de mal seyn. E maná a Aristotil gran ben fer, e que fos a sa merçe e partiren se d aquell ajustament en aquel tots molt pagats d Aristotil.

38.—E ço dix **Aristotil** en aquell día de la sapiencia que havía apresa de Plato: lo senyor qui ns feu sía santificat e aquells qui açí son venguts, car lo saber de aquell qui ns

feu es gran, e la sapiencia es d aquell qui dona e toyll e puja e baxa; e la manera es preu, que es en aquest segle, ço es, la sapiencia, que es esperit de vida e manera de alt enteniment. E per açó jo Aristotil, fill de Palonyes e pobre servent de Nitaforius, fill del Rey alt e honrat, de cor he apris: laor sía de aquell qui mostra les carreres e dona raho de totes coses. E sapiats vosaltres qui aqui sots venguts, que per lo seyn e per la ventura dels homens, que no per linatge, apris de Plato lo filosof la philosofia; car philosofia es cap de tots los sabers, e ls bons ensenyaments e fruyts dels bons enteniments, e condicio dels seyns; ab lo pensament agut conech hom consell a les coses que demanave; la paraula blana dura la amor al cors; en la humilitat s acaben totes les coses.

39.—En l espay de volentat fa hom vida saborosa, e complex se en alegría; ab lo bon callar es la reverencia; ab lo parlar en son logar e ab rao crex lo preu e exalça la noblea; ab mesura va la amistat, ab humilitat crex la amor; ab castitat son los bons feyts; ab lo ben fer es el ensenyoríu; ab justicia venç hom los enemichs; ab soferir crexen los ajudadors; ab la suavetat servex se hom del cors; ab

honrament guanya hom nom de bondat. Per fer be e merçé merex hom suma granada; ab lealtat dura la germandat; e ab la veritat crex la bondat.

40.—Qui ben se dona guarda en les coses, pot hom retraure bons eximplis; los dies fan home mestre de les coses.

41.—Qui ben sab la minva d est segle, es enadament de sa bondat; ab la salut es la major sabor del menjar e del beure.

42.—Ab les cuytes es la mala vida e pertorben se los altres bens; per nedejar hom lo be e la merçé cove que perda el benifeyt.

43.—L amistat d aquell qui tost s enuja tost fall e se toyl.

44.—L home qui es fello es perill a son companyo.

45.—Home escás tots temps es aviltat, jasía açó que tots temps sía rich.

46.—Home granat tots temps es honrat, jatsía açó que sía pobre.

47.—La cobdicia es pobrea present; aquell es cobejós, qui ha riquea que no partex. E dir home no sé, es mig saber; lo respondre tost fa hom errar.

48.—Lo pensar de les coses mostra s segons que deu esser.

49.—Lo gran us puja l enteniment.

50.—Lo bon consolament escusa lo metje.

51.—La temor de Deu es vestiment dels savis.

32.—La hypocresía es vestiment del neci.

53.—Haver vida ab foyl es pena del cor.

54.—Qui molt se treballa ab fembres, semblant es d orat.

55.—Treballar se d açó qui es passat, es perdicio del temps.

56.—Aquell qui s met en grans perils, aventura sa ánima,

57.—Per desijar hom molt, venen a hom moltes malaventures.

58.—Lo soferir es força.

59.—El ardiment que l home vol es fruyt de consolacio.

60.—L amich del neci es enganat.

61.—Aquell qui s met a les aventures al milor defalex.

62.—Aquell qui s conex no s pert devant los homens.

63.—D aquell qui es més sa volentat que son seyn es dampnament d ell.

64.—El provador sap més que l físich; quan serás fello, calla.

65.—Aquell qui no prova son saber, no pot esser segur que no l faça mal la necía.

66.—Qui s esforça, no s penit.

67.—Qui s aventura, veu se en gran afronta.

68.—Qui s apressura més que no deu, engana s.

69.—Aquell qui pensa estorçe.

70.—Aquell qui demana o aquell qui volch levar ço que no pot, embarga s.

71.—Les proves d aquells qui ben fan no han fí en aquest mon entro en l altre.

72.—El sanat tots temps enadex en les proves del be que fa.

73.—El us bo es rey sobre totes les coses del mon, qui s poden cambiar, sino les natures.

74.—En totes coses pot hom fer art sino en .iiij. qui be vol dir.

75.—Aquell que hom sap que es savi tots los hulls lo guarden.

76.—Ab lo seyn e ab la bona captinença se complex hom, jasia aço que no sia raonat.

77.—Ab lo abreviament assegura s lo deydor del mal enteniment del oydor.

78.—Qui troba la fí de la veritat, fo escusat de molt demanar.

79.—En cuytar se hom per les cuytes de son amich es pus loat que donar se a espay.

80.—En esser hom soferidor en les cuytes que ha es hom pus alegre que qui se n treballás.

81.—No es cosa que per tant perda hom lo be e la merçe com per esser durable en mal fer.

82.—Qui no vol servir al Rey sens bon ensenyament, ix de la salut a la mort.

83.—En pujar al senyoríu es greu; e de devallar a la viltança es liuger.

84.—Aquesta es la manera del enteniment que demonstra el philosof als dexebles en la letra grega; apres açó mostra la gramatica, versificar; e despuys la aritmética, e despuys la geometría, e despuys la astrología, e despuys física, despuys dialéctica, despuys la philosofía, el saber d aquella que es metauroze que es conclusio dels altres sabers, e la

manera de totes les altres coses que son dejus lo çel. E aquestes .x. arts. aprés el dexeble en .x. anys; pus que víu Plato, el philosof, que Aristotil havía ben aprés ço que ell le havía mostrat a Nitaforius, e viu que havía dit axí com ell lo y dix, plach li de son enteniment e de sa natura, e viu que l Rey lo manava acullir a sa merçe, e despuys aculli l ell, e mostrá li ses .x. arts. e fon savi philosof, e sabé de totes aquestes arts.

Ajustament de vij philosofs del grechs que dixeren: Digam alguna sapiencia que sía ensenyament, e per aquells que venrán aprés nos

85.—Dix lo primer: es negun home qui sapia les coses que aparen e que no aparen, e verdader saber que no ls pusca res encobrir, e que troba ço que cobeja, e troba, e fo segur?

86.—Dix lo segon: si sabés el saber de Deus el seyn dels homens, no sería lo seu seyn complit?

87.—Dix lo tercer: cove que començem a

saber on som, ans que pujem a saber on son los altres.

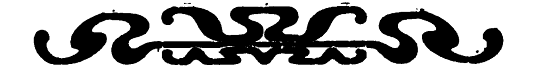
88.—Dix el quart: mal sta aquell qui está en manera de saber qui es.

89.—Dix el quint: l home qui ama sa ánima, no ley de fer aquelles coses que sab que bones li serán, majorment pus que sab aquest segle no es durable, e que ha a passar d aquest mon al altre, qui es cosa que no pot hom revenir.

90.—Dix el .vj.: per amor d açó cové que hom vaja als savis qui molt aprengueren e molt studiaren.

91.—Dix el seten: jo no sé altre qui us diga; mas sé que traurá m per força d aquest segle on víu en perill, e exiré d el per força.

Ajustament de .X. philosofs en una esgleya en dia de una festa e cada u d ells tenien sos dexebles; asi puys, com hagueren feyta lur oracio e lur sacrifici, asigueren se tots, e dix lo primer.

92.—Decorats ço que ara oyrets de la sapiencia, e sia el corament de tots axí com si ho retes a u de vos.

93.—Dix lo segon: la lengua de la neciesa en algunas saons es pus raonant que aquella del seyn.

94.—Dix el tercer: no es nenguna cosa ab que tan gran alegría haja la merçe, com ab belles gracies d aquell qui les fa.

95.—Dix el quart: si no serás sanat a deydor, sies callador e escolta.

96.—Dix el quint: qui encobre son mal, fa esser minvat lo metge en donar li consell de guarir.

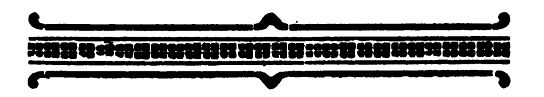
97.—Dix lo .VIe : la pijor cosa que es en est segle, e en l altre, es pobrea desesperada.

98.—Dix el . VIJe .: el mal companyo es espassa de foch.

99.—Dix el . VIIJe .: en soferir les coses que aborrex es bonda de la creença.

100.—Dix el IXe .: tots han acabat de la ley en temer se hom de peccat, e saber hom de pecar, e saber que Deus es verdaderament, e que y haja fe.

101.—Dix el Xe .: l honrament e la altea de aquest segle, e del altre es el bon seyn.

Ajustament de .xiij. philosofs dels grechs en una claustra dels Reys, e al cap de la claustra les seyles dels Reys morts e ls Reys morts en elles, cubertes ab draps molts preats els caps, e les ores de les manegues feytes ab aur axí com si fossen en les seyles, lurs cares ben feytes e luens; puys assegueren se los philosofs en la claustra, de manera

que estaven contra ls Reys, e dixeren los uns als altres: digam alguna cosa de la sapiencia que sia ensenyament de predicacio en aquells que ho oyrán

102.—Dix el primer: aquesta es la milor cosa que hom pusca dir, e del milor tresaur que hom pusca haver; e dix encara: aquells qui s passen d aquest segle al altre son testimoni e eximpli e nsenyament a aquells qui lá han de anar.

103.—Dix el segon: no morí qui bon nom lexá; e dix paraules de sapiencia, per que hom les haja en ment.

104.—Dix el tercer: qui s demostra aprés e qui s volch fer entendut entés.

105.—Dix lo quart: en dir lo savi alguna cosa de la sapiencia es millor que callar.

106.—Dix lo quint: millor es callar que dir paraula errada.

107.—Dix lo vj^e^.: no deliura hom de la mort ni l estorz d ela lo gran reguart ni l fugiment d ella.

108.—Dix lo vij^e^.: que bella es la mesura en les coses e tan leja la desmesura.

109.—Dix lo viij^e^.: l enteniment de la vida es bo a esmament, el senyor de les coses es lo bon recapte.

110.—Dix lo ixe.: ben vehu sa cosa qui guarda so que l esdevendrà per aquella.

111.—Dix lo x^e^.: no s fa lo bon consell sino ab .iij. coses: la .j^a^. es esser amans, esser sabidor en les coses; la segona, esser de bon recapte; la .iij^a^., pensar en les coses que poden esser e que pot venir de ço que pensa.

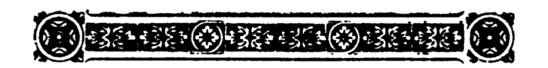
112.—Dix lo .xj^e^.: no s fa lo bon consell sino ab .iij. coses: la .i^a^. es esser mans... ni prenen el consell sino de .iij. consells la .j.

es consell piadós, l altre es bo de ley e l altre esser temerós de Deu.

113.—Dix lo .xij^{e} .: tots deits be, e tots preycats be, e la rayl de les coses es lo seyn e sos rams son les proves.

114.—Dix lo .xiij^{e} .: abastament ha en la mort que es vera, perque fa a creure per que hom hi deu pensar e cogitar.

Aquest es ajustament de .iiij^e. philosofs que s ajustaven en temps de Hiesa, Rey dels Grechs e dixeren: diga cada hu de nos tal paraula que haja bona

115.—Dix lo primer: lo milor dels bons es lo callar.

116.—Dix lo segon: la pus alta cosa es saber hom com gran es son estament e quant es ço que es dejus el estament de son saber.

117.—Dix lo tercer: no es cosa ab que tant repós lo cors com per grair qualque cosa esdevenguda, e pot esser ferm, e creu esser creent ab aquella part que Deu li volch dar.

118.—Dix lo quart: no es cosa que tan gran prou tengua sino que no s git a benenança en est segle, ni fiarse molt en ella.

119.—Dix **Socrates:** si callás aquell qui no sab, callaria la contraria, e axí com per lo dret es sabut qual es la errada.

120.—Atressí, no es sabut lo bon logar menys de esser lo mal, ni es sabut qual es lo blan menys de saber qual es l aspre; a la cosa ab que fan la alegría fan lo dol.

121.—Aquestes son les .IIIJ. que per null temps no perden: ansia lá on es l aur.

122.—L altre es aquell qui ha poch e qui es envejós; e l altre es aquell qui está ab los be ensenyats e él no ho es. Qui te en son poder son secret, encobre sos afers dels homens. La lengua verdadera es millor al hom que l haver, jatsía que n compren heretats.

123.—Aquell qui s vol tenir per senat, tenen los homens per neçi.

124.—Qui veu que ls homens son tots eguals, no ha amich nengu.

125.—No t pes de la dita d home qui s paga de la monçonegua.

126.- Aquell qui s adona molt als homens, no pot esser que no s acompayn ab los mals; e per ço cové als homens que s acosten als homens per mesura, e que s alonch d els per mesura.

127.--La millor cosa del mon es mesura al pensament; els treballaments constrenyen lo cors axí com les altres malaltíes dels corsors.

128.--Quant mes desija la mort, tant li dona Deus la vida.

129.- Si no consiguen los homens ab espay les coses, e ab mesura, e ab suavea, no es nenguna cosa ab que les pusca conseguir.

130.- Est segle es aytal com la figura, e axí com lo pergamí, que, quant doblen la una part, patex de la altra.

131.- Lo sofrir consuma totes coses.

132.-Qui molt cuyta, o s apressura, molt entropesça.

133.—Ensuavament es esperança de venir a compliment de sos desigs.

134.—El be e el mal son dues carreres; aquell qui pren la carrera del be, covense e es raho que la haja.

135.—El be del be es d aquell qui l fa.

136.—E mal, on ix lo mal, es dan a aquell qui l fa.

137.—Los seyns son de Deus, e l ensenyament es cosa que guanya hom per sí.

138.—A alguns ve per mal be, e a alguns per be mal.

139.—El cuytant qui sofir es aytal com aquell a qui donen el be e el graex.

140.—¿Quant l home vençrá son seyn sobre totes les males coses?

141.—Aquell qui mal fa, mort es; jatsía açó que l sia entre ls vius.

142.—Aquells qui ben fan, vius son; jatsía açó que lls sian entre ls morts.

143.—Lo savi es físich en la ley, el haver es malaltía de la ley.

144.—Quant veurás el phísich qui no constreyn sí matex, com pot pensar d altre?

145.—No será be complit tro que sias aytal que ton enemich se pusca fiar en tu; l haver es mantell dels preants, lo bon saber es nau dels obedients.

146.—Qui prea sa ánima, menysprea el mon e çels qui hi son. Tots temps, te tem d aquell qui avorrex son cor.

147.—Aquell qui no sab conexer el be del mal aytal es com a bestia.

148.—Aquest segle es guayn d aquells qui son de bon recapte e perdoa de aquells foyls.

149.—No ha prou en la vida sino ha .iiij. coses; que sía savi, o parlador, o callador, o retenidor.

150. No sab hom el be qual es sino per lo mal que veu aprés d el; ni sap de la errada tro que sab que es; ni conex la errada, sino aquell qui erra; e per açó ha entredit del home l hom moltes errades.

151. La lengua es servu de la oracio.

152. No ha ben negun en aquell a qui donaren la sapiencia, e es desconorta per haver aur e argent; car aytal es com aquell qui ha salut e repós, e s desconorta per haver mal ni afayn; car per la sapiencia ve el repós e el be, e per l aur e per l argent ve el mal curat.

153. Lo fruyt de la sapiencia es l asegurament e el repós; el fruyt del aur es mal e afayn.

154. Quinya vida es del home pus que l minuen les hores?

155. Quinya salut es del cors, pus que está a fiança de rebre los mals?

156. Quinia maravella es d aquell qui avorrex lo mal de la mort, e es carrera on ha a passar?

157.—E tots veig que fugen de la mort, la mort conseguex los tots.

158.—Dix **Socrates** a u de sos dexebles: donchs, per qué avorrim d anar a aquell d on haguem lo be?

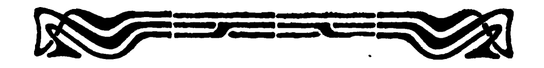
159.—Aquel qui conex aquest segle no se alegra per be que haja, ni s treballa per mal que haja, donchs fe traure mal a ton cors per haver repós.

160.—No deu hom haver paraules ab los foyls, car no han vengonya del malefiçi, ni de guardarse de mal dellt; lo millor de tots tos amichs es aquell qui t toyl del mal, e maná al be: lo millor parent es lo pare, per que pot hom tolre lo mal dels homens; e la millor manera es guanyar de bona manera e despendre de bona guissa; lo feyt del foyl es maldir de altre; el feyt d aquell qui vol apendre enseenyament es en dir mal de sí matex; el feyt del ensenyat es no dir mal a sí ni a altre.

161.—Dix **Socrates** a .j. maestre que mostrava a .iª. donzella a scriure: tu dones una sageta a altra sageta, ab que tiren alguna sao, ço es saber, que quan elles amen lá on amar

no deuen, si es d esguardament d ulls que fan a aquell qui les ama, el esguarda per aquella manera que ella l ha esguardat; car per una carta que ella escriva li porá fer saber son enteniment, si que no o sabrá negu.

Un dexeble de Sócrates volch anar d una terra en altra, el qual dien que fo Plato, pus pregá a Sócrates que li donás castiguaments

162.—Aquests sons els castiguaments que li doná: que no fos sa sospita molt segura en aquells qui no conegués, ni no s asegurás dels, e que s guardás d anar sols per camí, e que tots temps fos e anás ab ,j. de sos companyons que no fos treballós ni de males costumes; e quan albergás en algun hostal, que no anás descalç de nuyt; e que no tastás erba nenguna que no conegués; e que s guardás tots temps de les carreres temeroses que no fossen triades; e que tots temps anás per les

carrerès bones e triades, jatsía aço que fossen pus longues.

163. —Tot hom qui es paga de ço que li donen es rich.

Carta a Aristotil

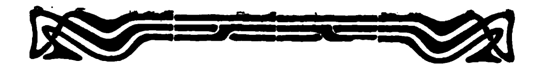
164.—Envià **Alexandre** a dir a Aristotil: Mestre bo, e justicia leal, e savi verdader, faç vos a saber que trobé en Persia homens sanats d enteniment, aguts, e que havíen senyoríus sobre ls pobles, e eren sobre desobedients al Rey, e aquesta es cosa que nou molt al regne, e vull los tots ociure, e vull haver vostre consell.

165.—E a Alexandre dix **Aristotil:** Dich vos, si poderós sots, que ls ociats tots; mas no sots poderós de ociure lur terra, ni de canviar lur aer, ni lurs aygues; mes hajats los a ben fer, e amar vos han de cor, car lo ben feyt vos dará mes lur amor que no vostra bravea; e sapiats que no ls haureis a vostre manament, sino per verical e per fer be; e guardats vos be dels pobles que no diguen mal de vos, e estorçets de lur feyt, car lo poble, tant com pot dir, pot fer.

166.—Quant vench la carta de resposta a Aiexandre, feu Alexandre axí com ell maná, e aquells de Persia foren mils obedients e castigats que ls altres nenguns de les altres terres.

167.—E dix **Joanici** aquell qui trenslatá aquest libre:

No lexé temple en tots los temples on estojaren los philosofs los libres de les coses que no çercas, ni hom d orde d aquells que n cuydava que sabessen consellar de ço que demanava a qui no ho demanás, tro que vinch a .j. temple a qui dien Abodexans que feu Homeret lo major e ha obs de sí, e demané a .j. ermitá savi, e pregué l tant entro que m mostrá tots los libres del temple, e entre ells trobé lo libre qui maná Miramomoni cercar, lo libre escrit ab letras d aur, e torné men a ell molt alegre, e molt pagat, e comencé ab ajuda de Deu a ab aventura a traladar aquell de lenguatge de gentils en latí, e de latí en ebraych, e la primera cosa que y era escrita era:

Nota de resposta d Aristotil al rey Alexandre

168.—E dix así: A vos, fill honrat, e entés Rey de justicia: Víu vostra carta en la qual mostravets lo pesar que haviets en pensament, per ço car jo no podía guardar vos, ni anar ab vos, ni esser en vostres consells. E pregas me que fehés libre que guiás en vostres consells com vos guiara jo per mi. Empero vos sabets que jo no m lexé d anar ab vos sino per ço com som vell e flach. Açó que m demanats es tal com ço que no pot caber en los cossors víus majorment el pregamí que es cosa mortal, mas per lo deute que jo he ab vos, he a complir vostra volentat. E cové que no vullats que jo descobra mes d aquests secrets, de ço que jo dix en est libre, car tant he dit que fiança he en Deu, e en lo vostre bon enteniment que ho entenderets leugerament;

4

donchs pensats en les paraules e ab la manera que sabets de mi, entendrets ho encontinent. Pero no ensenyen tan mos secrets sino per ço que no caja mon libre, ni caure pusca en mans de homens de mal seyn e desmesurats que sapien d açó que no ls pertayn ni volch Deus que y entenessen car faría traicio gran en descobrir peccat que Deus no mostra.

169.—On conjur a vos, Rey, com conjuraren a mi que ho tingats en secret, car aquell qui descobre son secret, no es segur que mal e dan no li n vinga. E per ço vos faç jo menbrant ço que vos solía dir, e vos n haviets gran plaer car tot Rey del mon no pot escusar esfors del cors dels homens e no pot fer nenguna cosa amaguada menys d açó.

170.—E en aquest meu libre son contenguts .VIIJ. tractats: lo primer tractat es en maneres de part dels Reys.

171.—Lo segon es del estat del Rey en sana pau e com deu en sí matex fer, e en son haver, e en sos ordonaments.

172.—Lo tercer es de manera de justicia.

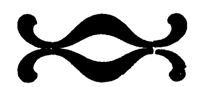
173.—Lo quart es de les justicies e dels escrivans, e dels adenantats, e dels cavallers, e de la manera de amar aquells.

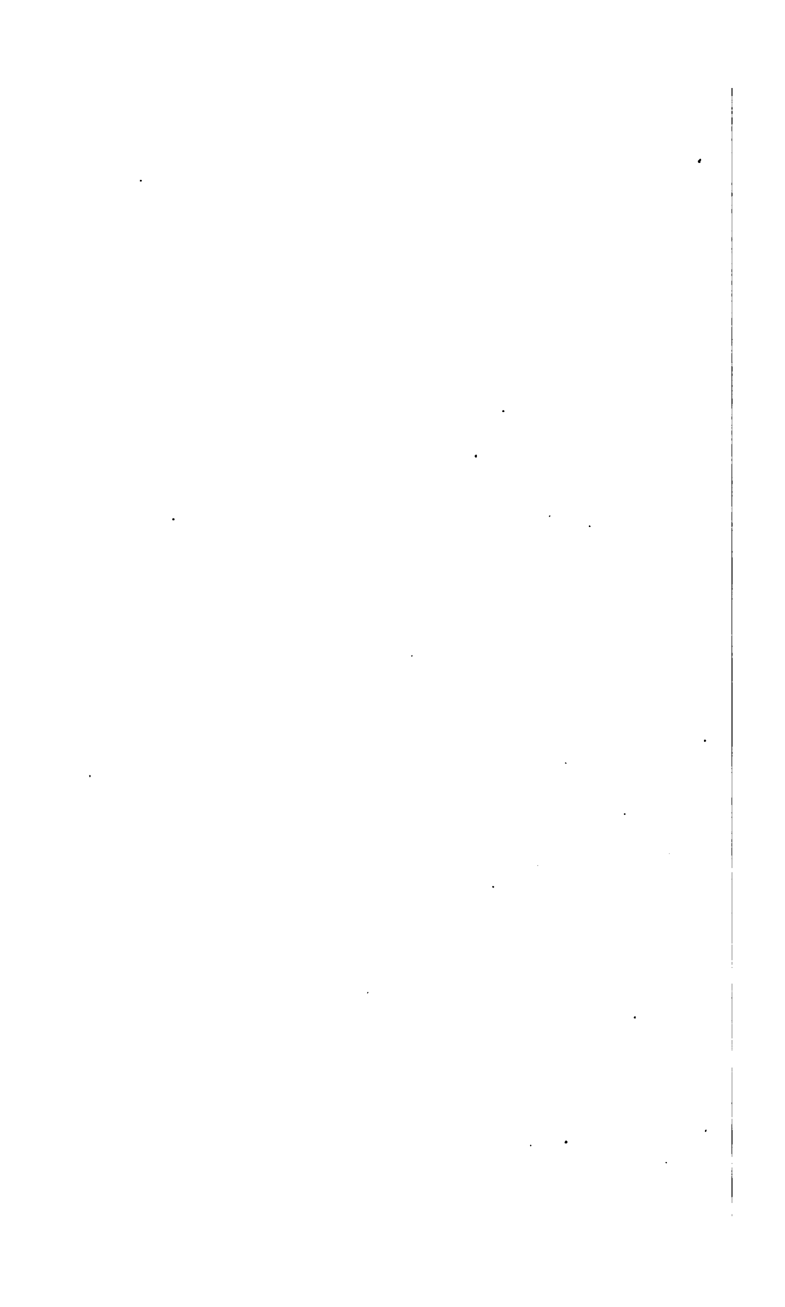
174.—Lo quint es dels missatgers dels Reys.

175.—Lo . vj^e^ . es del ordonament dels combatidors.

176.—Lo . vij^e^ . es del ordonament de les batalles.

177.—Lo . viij^e^ . es dels sabers amagats d animanies, e de secrets estranys, e de philosofia, e de propietats de pedres.

Lo primer tractat: Dels Reys

178.—Los Reys son de . iiij^{e} . maneres: la un es franch per a sí e franch per a son poble; e l altre es franch per a sí e escás per a son poble. L altre escás per a sí e franch per a son poble. L altre esçcás per a sí, e escás per a son poble. E dixeren aquells d India: Aquell qui es escás per a sí e per a son poble, fa dret. E dixeren aquells de Persia contra ells: aquell qui es franch per a son poble e per a sí fadret. E tots dixeren que aquell qui es franch per a sí, e escás per a son poble es destruyment de tot lo regne. Atrestal, aquell qui es escás per a sí e franch per a son poble.

179.—Pero ja quant es millor, e pus cové que vos departiment hajats d aquestes coses, vull vos mostrar qué es franquea e qué es

escasea e qué es de menys. Dixeren los savis que ls caps de totes les coses son mals e ls migs bons, e la bona fi es loament de ço que es passat.

180.—E dixeren que guardar e aguissar franquea es molt gran cosa e aguisar la escasea es molt leugera cosa, e dretament es franquea de dar hom ço que cové a aquell qui ho ha mester; e aquell a qui ho dona quant ho ha mester, e que ho merex, segons lo poder d aquell qui ho dona. E aquell qui passa açó, ix de la regla de franquea, e entra en la regla de ajustar; pero aquell qui dona a aquell que ho ha mester, no es mal. E aquell qui dona menys de raho es aytal com aquell qui vessa aygua en la mar.

181.—E aquell qui donà ço que n ha mester es aytal com aquell qui guarex son enemich contra sí. Donchs tot Rey qui dona a aquell qui obs ho ha, en aquella hora que ho ha obs eque ho merex, aquell es Rey franch per a sí e per a son poble, e aquest aytal fa bon feyt, e aquell meteren nom los antichs franch. E aquell qui dona los dons a qui no u merex, aquell es gastador e desfaedor del poble; e la escasea es nom que no cove a Rey; per

aventura a esser escás ni gastador, convé li que meta ço que ha a donar en poder d home fel e franch, qui ho sapia partir e donar.

182.—Alexandre: jo us dich que tot Rey que pot entendre son poder e demanar a son poble més que no pot soferir, ocíu sí e son poble; e dich vos e tots temps vos dix que la franquea e el durament dels Reys es escusar de despendre los havers dels pobles; e açó dix lo gran home en u de sos cástichs: que l be complir per a Rey el seyn de sa ley es escusar de pendre haver de ses gents. Alexandre: no ocís lo Rey Enic sino sa volentat que més amá donar que guardar son regne, que ha mester de pendre haver de sos homens; e per ço levaren se sobre ell los pobles, e fo destruit son regne; e de la franquea es lexar hom que per les taques encubertes qui son en los homens no ls deman res, ni ho vulla saber; e no vulla que retingua ço que dona, si donchs, a aquell a qui donat será, no era desconexent del be que l hauría feyt son senyor. E vos do guarda del Rey neci.

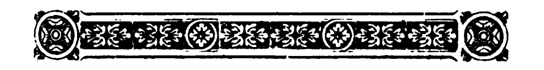
183.—Alexandre: jo us dich moltes veguades, e ara ho vull dir a vos una bona raho: sapiats que l seyn es cap de tot bon enteni-

ment, e ordonament e endreçament de la ánima, e espil de les taques. E ab lo seyn desprea hom los pensars e honra les coses amades, e es cap de les coses loades e rayl de les bondats; la primera manera del seyn es voler bon preu; a qui demana son dret es cosa loada; a qui altra mesura demana, es cosa desordenada, ni esser atorguada de dar; lo primer grau de seyn es, donchs, nominadíu e per lo Regne ve amor de nominadía. E si la demana hom sens son dret, ven per ella enveja, e ve la mentida; e la mentida es rayl dels mals, e per mentida ve lo mal mesclament, e ve la malvolença, e ve el tort; e per lo tort ve el departiment e oy; del oy ve la baralla, e de la baralla ve la enamistat; e la baralla es contraria al juhy e defayl poblat e venç la natura e la contraria es dan de totes les coses del mon, e quant demanará son sen lo regnador ha son dret, ve de la veritat, e de temor de Deu. E atressí la veritat es rayl de totes les coses del mon. E per amor de Deu ve justicia e companya, e de la companya ve franquea, e de la franquea ve solaç e amistat, e de la amistat ve defendiment; e per açó s aferma lo juhi e la lig, e pobla s lo mon. E açó es covinent a la natura, pus que parex, e

en demanar lo regnę axí com deu es cosa loada e durable.

184.—Alexandre: guardats vos de complir vostres volentats, car ociurán vos; car per complir hom ses volentats esdevé natural bestiea, que es cobdicia sens raho, e alegra s lo cors que s corromp, e pert la cosa aquella que ha haver fin durable.

Aquest es lo segon tractat: Del estat del Rey com deu esser en sí

185.—Cové á Rey que haja nom senyalat, que no convengua sino a ell.

186.—Alexandre: tot Rey que fa son regne obedient a la lig, aquell deu regnar. E aquell qui fa lo regne desobedient a la lig, aquell no deu regnar. E aquell qui desama la lig, se occíu, segons ço que dixeren los filosofs.

187.—La primera cosa que s cové a tot Rey es de guardar tots los manaments de sa lig, e que mostre al poble qu ell te fermament sa lig, e que la volentat s acort ab lo feyt; que si la volentat se desacordava, no pot esser que Deus e ls homens no ho entenen, e ab açó

será Deus pagat, e ls homens atressí pagats d Ell. E covè que honre sos princeps e aquels qui son loch tendrán en ses terres, e sos prelats, e que sia molt noble de cor e sens desdeyn, e que sía de bon seyn e de bona memoria, e que sapia be escodrinyar la veritat en les coses, e que s guart que li pot venir en cascuna cosa, e que sia piadós, e si fellonía le ve, no la vulla demostrar per fet, entro que y haja pensat. E quant li vendrá volentat de fer alguna cosa, covè que la torn ab son seyn, e que l sia senyor de sa volentat e no la vo, lentat d ell; e quant s esdevendrá en lo dretque tantost lo faça fer. E que no sia envejós ni vergonyós ni desdenyós. E que s vista be e de bons draps, e siga estremat de tots los altres homens, e que siga adaut, e sia de bona paraúla, e que sapia be ço que volrá dir, e que haja la veu ben alta, per ço car en la veu alta l enten hom de pus luyn. E quant volrá menaçar, que no parle molt, sino quant li será gran mester, e tota hora ab pochs crits. Car gitar grans crits, acostar s han los homens a ell e no l prearíen res. E no haja gran companya ab fembra, ni ab homens folls e vils. E per açó dien aquells d India que, quant lo Rey demostra sovent al poble, que s atrevexen a ell e no l prean res. E covè que

sí s demostra, (sia) de luyn ab companya de cavallers e d homens d armes. E quan será sa festa gran, una veguada en l ayn, davant tot lo poble parle davant el un home bo e enrahonat, que sía son batle, e graesca a Deu la gracia que al Rey ha feta, e diga ls, e consell los que li síen tots obedients, e que ll los fará molt de be e molt de plaer, e prengas guarda en tots lurs feyts, e dons los alguna cosa, e perdon los de les coses males que feytes haurán. E faça açó una vegada en l ayn e no més. E quant lo poble ho veurá, haurán bon saber e gran goig e alegría. E crexerán los lurs cors, e dirán en lurs cases cada un a sa companya, e amar l han tots, pochs e grans, e usar s han los més a amar, e a obeyr a ell, e haurán lo en ment en los lurs secrets e en los lurs consells. E per açó será segur del levament dels pobles, e nengu no gosará fer en son regne dan; e convé a Rey que aquells qui aporten al logar on ell es les mercaderíes, que no ls prenguen peatges, e que ls man be pagar a sos homens de ço que comprarán e de ço que ells vendrán. E quan açó fará, será sa vila bastada de totes les coses del mon, e será ben poblada, e crexerá sa renda; que a les veguades, per donar e per lexar hom poch, guanya hom molt; e no vullats

riquea que tost sen va. E hajats riquea al vostre regne que null temps perdre no s pot, ço es, homens que amen Deu.

188.—E partits vos de les besties males e salvatges que deguasten quant troben, e non han pietat de res que en lur poder vingua. En açó gitats vostra volentat de menjar, ni de dormir, ni de fornicacio, ni de baralla,

189.—Alexandre: no vullats seguir fornicacio, car no es manera de bon hom; e encara es cosa que envellex lo cors e l enflaquex, e minva la vida.

190.—E, Alexandre, no lexets dues o tres veguades en l ayn que mengen ab vos vostres privats e vostres homens richs; e que hajen ab vos solaç; e coven vos que honrets aquell qui d honrar es, e possar cascu en loch qui l pertangua, e que ls façats coses per que us amen, e que ls honrets, e que ls rahonets be davant ells e detrás ells, e que ls donets que visten, e si ls donats vestidures del vostre, tenir s han per honrats, e amar vos n han més. E aquells qui no donarets una veguada, dats los altra, e que ls egualets tots. E covê a Rey de esser asegurat, e que no ria molt, e

que si molt riu, no l duptarán tant sos homens. E coven se que aquells qui serán davant ell que sien suaus, e que hajen paor d ell e vergonya. E si algu demostrará desdeyn, que l ne castiguets; e si será de gran logar, sia son castiguament de guisa que no ho faça més. E si ell fará desdeyn a scient, alonch lo de sí lonch temps, despuys si haurá feyt lo castiguament e desdenya mes, muyra tan tost. E díu en un libre d India que entre demanar lo Rey al poble e el poble al Rey no ha sino atreviment.

191.—Alexandre: totavía sapiats donar del vostre ans que us sia demanat; car ço que hom dona ans que negun ho deman, fa durar lo regne, e amen lo més los homens e Deu.

192.—Alexandre: molt pa hajats tota vía per paor dels mals anys que si per cas mal any venía, haurets que donar, e que tenir; e ab açó que donarets, minvarán lo dou, e durará vostre regne e vostre poble.

193.—Alexandre: prenets vos guarda en vostre afer tota via, e serán lo vostre senyoríu e el vostre feyt molt be; el millor ordonament que vos puscats haver es que no hajen

paor los bons homens, sino tan solament del vostre castiguament, lo qual castiguament hajen en temor los homens mals e els mals-feytors, en guisa que sia vostra temor en lurs coses, e que s cuyden que, en qualque loch sien, que hajats vos ulls ab que guardets los lurs feyts.

194.—Alexandre: castich vos que, en quant puscats, escusets ociure homens en vostra justiçia; e que los presoners no estíen longuament en vostra preso. E alejats moltes de veus de les penes que fer poriets.

195.—Alexandre: guardats vos que no falla vostra jura ni vostra paraula; sería despreament de vostra lig, e encara mal exempli a vostres homens. E guardats vos de jurar, sino per cosa que hajats a complir de tot en tot, ans que sabessets haver gran dan.

196.—Alexandre: no digats de sí a les coses que dixes de no. E no digats de no a les coses que dixes de sí. E tota vía pensats en les coses que haurets a dir e a fer, e de guissa que no semble aleujament en vostre cor, ni en vostre dit, ni en vostre feyt. E no us fiets per servi sino en home que haurets privat

per leal e verdader en guardar vostre cors e vostre afer; e guardats vos de les coses venenoses, car moltes veguades ocieren los homens bons ab elles. E venga us en ment del present que us envià lo Rey de India, ço es una macipa bella, que fo nodrida de vejandre entro que s tornà de natura de vibra; e si no fos per mi que ho entis en la sua vista, per la paor que havía d aquelles d esta terra, axí pogueren vos ociure. E despuys fon provat que ocehía ab la sua sudor, quant mordía.

. . . .

197.—Alexandre: guardats vostra ánima, que es nobla e celestial, que tenits en comanda; que no siats dels necis que no s volen guardar. E si podets ordenar de no menjar, ni beure, ni levar, ni siure, menys de guardar astrolomía, será cosa de profit. E no us prengats guarda dels dits necis, que dien que la sciencia d astrología es que non poden d ella veure nenguna cosa, car la cosa que ha a esser no la pot hom tolre; per que jo dich que al home cové de saber les coses que han a esser, jatsia açó que no pusca estorçe d aquelles, pero deu pregar a Deu quant ho farás, e clama li merçe. E guarda aytant com pusques de ço que fan los homens ans que vingua lo temps d ivern, ço es que cobren

lurs casses, e s visten, e s calcen, e ajusten molta lenya e altres coses moltes per paor del fret; atressí en lo temps d estíu s aparellen de les coses fredes, axí com se aparellen en lo temps del yvern; atressí se aparellen, ans que vingua lo temps de la guerra, d haver moltes armes, e de bastirse.

198.—Alexandre: guardats los procuradors de vostres regnes, axí com guardaríets vostre cors; e metets los en vostre consell e en vostres affers, en poch e en molt. E acostat los a vos tota via, car es cosa que us estará be devant lo poble, e haurets ne bon saber en vostre apartament; e prenets vos guarda com está la dona prop del rey en lo joch dels escachs, ni com está, e davant ell; e aquest es exempli qui es semblant ab açó. E no creats que negun reguart pusca esser bo, menys de bon procurador, car es cosa que no pot esser.

Eximple de Sócrates

199.—Tot hom obedient es de solaç, tot hom desobedient es esquíu, e no haurá en ell solaç.

200.—E dix **Sócrates** a sos dexebles: tots temps clamats a Deu merçe, e no vullats amar nenguna cosa mas aquella que Deus vos dona, car molts amaren moltes coses que s perderen.

201.—Cosa covinent es e dreta de guardar se de tot hom que seyn no haja.

202.—Aquell qui pensa en lo mal veurá lo perfeyt.

203.—Qui prova enadex en son saber.

204.—Qui s asegura, anadex en sa creença.

205.—Qui creu feu ço que pot ab tot son saber.

206.—Qui seguí de fer ço que havía a fer enadí en sí força.

207.—Qui hach perea enadí en sa pensa.

208.—Aquell que retorna tots sos dits moltes veguades, enadex en sa defalença.

209.—E quant volgueren ociure Sócrates, dix·li un seu dexeble: ¡Oh tu hom! en tal manera t esforça de viure que no comences cosa sino aquella que porás escometre ton amich de veritat si t será mester.

210.—Assats es bona la preguera de aquell qui t mostra sa besunya.

211.—Nenguna cosa no es tan cara comprada com aquella que per longua pregueria es guanyada.

212.—Mit tu mateix en doctrina e darás a molts bons exemplis.

213.—Si tu fas engan a negun hom, aquells que u veurán, se cuydarán que façes a ells atrestal, e guardar s han de tu.

214.—Bella fembra avol de sons cors es aytal com fust podrit pintat defora.

215.—Guarda tu matex de peccat, no cures esser demanador de peccat d altri.

216.—Molt es bon us al home que sab ben parlar e ben callar.

217.—Fort es leja cosa al hom esser loat de malvats homens que loan sa propia malea.

218.—Perillosa cosa es al home de viure en tal estament, en lo qual no volría morir.

219.—Cuyta e yra, aquestes dues coses son contraries a consell.

220.—Molt hom trobaría consell, si l demanava a aquells qui l sabríen donar.

221.—A bon hom covó sofirença, e que no faça a nengu pesar.

222.—Pobrea ha molts de mals en sí.

223.—Tal cosa demana que la pusques trobar, e apren ço que no podíes saber, e mit fre a ta boca.

224.—Nulla cosa no fa l home tan temerós, com en tal estament viure del qual ha paor de esser représ.

225.—Esforsa t que tes paraules sien més profitables que afayn de dits.

226.—Si nenguna cosa començes, pensa t al començament com finará.

227.—Més val al home portar petit fex en pau que gran ab treball.

228.—La tua veu sia sens crida, e l teu anar sens orda.

229.—Aquell qui t dirá alguna cosa, escolta la volenters; e si t conten, lexa l estar, que qual es l home tal es sa raho.

230.—Temprament de callament es gran virtut.

231.—No lous l home ni l blasmes; tro que sapies quí es.

232.—Peccat es d home que dels mals que haja fet n es pinit.

233.—Gran bona ventura es d home quant be se comporta en sa pobrea.

234.—En les coses en que dubtarás, no les vulles afaytar de dit, que digues, per fret, axí es, o per ver.

235.—La tua paraula sia tots jorns verdadera e no vana; mas sies tal que amonestes e convertes ben dir en ben fer.

236.—Tota hora dona a tu testimoni de veritat; e per amor d altre home no vulles esser testimoni fals.

237.—Quant haurás promesa alguna cosa, pus largament la dona que no la prometist.

238.—Si ton coratge es savi, en .iij. estaments se deu pensar, ço es: que orden les coses presents, e asme les esdevenidores, e oblit aquelles avols que son passades.

239.—No faces nulla cosa sens rahó; si vols que Deu t am, no vulles esser mal parler.

240.—Si vols esser salv, mit ta pensa en les coses qui son a venir, e en aquelles qui t poden esdevenir, totes les pensa en ton coratge que obs te serán.

241.—Aquell es gran home que tan se sab valer de les coses que son feytes de terra com si eren feytes d argent.

242.—Nulla cosa no es tan leja, com hom vell qui víu luxuriosament.

243.—No vulles trop parlar, mes tota via hajes en costuma que més vulles escoltar que parlar.

244.—Si vols haver suma de tota sciencia, en ço que parlarás dígues breument, e amesurada e saviament, e sens gran veu.

245.—Quant tu mes te mirarás sots lo poder del home orgullós, tan menys te preará e sosmetrá cascun dia.

246.—Moltes veguades fa l home pits a sí matex que a altre.

247.—Més val viure abondosament en petita mayso, que en gran haver fretura.

248.—Quant volrás parlar ab algun savi hom, abans que li sias devant, pensa t ço que li volrás dir.

249.—Quant oyrás algun mal dir d altre e descubrirá la propietat que li será dita, aquell hom gita de la companya tan tost com porás.

250.—Molts homens son de baxa natura que quant son en algun poder, pus cruels se fan per tal que síen mes temuts, per la qual cosa venen en gran peccat.

251.—A hom superbiós tota res l ayra, e aquell a qui no feu anch pesar.

252.—No vulles a ta companya tota via parlar greument; car, si ho fas, lur coratge se n endureyrá, e a tes coses fará dapnatge.

253.—Pus sovent vulles ta companya loar

que blasmar, per ço que sien alegres e més pregats de les tues coses guardar.

254.—Peccat qui es cubert per amor, moltes veguades se descobre per mala volentat, e torna en gran barata.

255.—No vulles quax en joch dir a home nulla cosa que li pes, ni que hagués vergonya, car tost ne poríes haver enamistat.

256.—Qui per poca de cosa fa dan a son vehí, ni l adu a vergonya, par li que li aduría a mant per gran cosa.

257.—No menyspreues ne blasmes nulla cosa d altre, si no vols haver lur ira.

258.—No descobres ton coratge a home entro que l conegues.

259.—Quant veurás ton amich ves tu somogut ne irat, convertex lo ab belles paraules, e, al pus tost que pugues, tu t adoba ab ell ab bella escusacio.

260.—Ja no vulles demanar consell a ton

envejós, per tal que no t engan sí t creses en ell.

261.—No vulles dir mala paraula d aquell qui t fará be, ni estigues en loch on oges mal dir.

262.—Molts homens son qui parlen asprament no per malicia que sía en ells, mas per us, e es fort mal us.

263.—No respones a totes paraules, car paraula mala torba coratge d home.

264.—Guarda t d aquells que espían tos feyts, e tos coratges, e tes paraules.

265.—Molt tost troba l hom en sí millor consell que en altre; mes bo es que l deman, e puys prengua lo millor.

266.—A ton amich ne a ton enemich no descobres consell de secret.

267.—Quant porás fer cosa que t sia profitosa, no ho tarts; car, per aventura, quant volríes, no poríes.

268.—Per ira ni per enveja no digues a ton amích cosa d on s irasca ni de que hages vergonya.

269.—No digues ni façes coses d on hages paor de esser représ.

270.—No digues mal d altri, mes oges son seyn, e vejes on es lo teu.

271.—Qui més dona que no deu, en foll gita les sues coses.

272.—No t metes en poder d home que no t conex, ne qui tu no conegues, mas a aquell qui t conexerá t acosta.

273.—No vulles contendre sobre les coses que a tu no atenyaran.

274.—En res ni en joch no vulles delitar ne l vulles trop seguir.

275.—Ja no t lous devant ton amich ni davant ton enemich, car trop loament nodrex ergull e mala volentat.

276.—No començes cosa de la qual no pus-

ques venir a cap, e ço que haurás començat, no ho lex tro que ho hages complit en be.

277.—La cosa que haurás saviament pensada, no la trichs de escriure, car tost prove de coratge ço que mester es al hom.

278.—Si tu vols viure honestament, no façes ni digues cosa leja, ni mal estament.

279.—Molts son d aquells qui volríen gitar l home en mal logar, e a veguades caen ells en aquell logar.

280.—Guarda t de fer cosa que desplacia a les gents.

281.—Als homens pereòsos totes coses que los mans los son dures de fer.

282.—Haver mal guanyat tost fayl.

283.—Hom sofratxós de moltes coses se complayn.

284.—Hom mal acostumat, malament se castigua.

285.—Guarda t que no façes, ne digues coses on sies tengut per vil:

286.—De dos enemichs no lous la un davant l altre.

287.—Moltes veguades díu hom mal de coses que volría haver.

288.—Gran saviea es del hom quant el matex se conex.

289.—L home qui es carregat de moltes coses no pot ben nadar.

290.—Quant tu a altre perdones, a tu matex perdones.

291.—Quant a altri fas mal, a tu matex fas mal.

292.—Nulla volentat que sens Deu es, no es bona.

293.—Null hom per perdiment de fil, ni de parent, ni d·amich no déu turmentar son coratge, car ben sab que atressí morrá.

294.—La tua paraula sia en tots jorns acordada ab ta vida.

295.—Quant serás en oracio, tot ton coratge sia en Deu; car, si de bon cor no l pregues, debades se treballa ta lengua.

296.—Guarda t que per les coses terrenals no perdes les celestials.

297.—Ta mercadería sia leal e verdadera, e la tua paraula ab veritat.

298.—Quant serás en esgleya, no vulles parlar, car si tu no vols pregar Deu, tols ho als altres.

299.—Si entres en ton alberch, no entres escoltant.

300.—Tota vía sia ta companya alegra, quant te veurá e fet tembre a tos infants, car si no t temen en poquea, no t tembrán quant serán grans.

301.—Mit los en bona doctrina, que coneguen Deu, e mostra ls alguna art, on pusquen

haver vida, car ço díu lo savi: més val mester que esparver.

302.—En jovent mullera tos infants, e partir s han de peccat, e pendrán bona via si han infants, e en llur vellea veurán los grans.

303.—En tots tos començaments sía ton cor en Deu; si en Deu t acomanes, no pots en res errar.

304.—Si has algun hom estrayn convidat a menjar, ta companya amonesta que sia apperellat, ço que mester hi sia, que sol no y falgua res; e castiga ls molt fort que negun no parle ab tu, car parría que falta hi hagués d alguna cosa.

305.—Alegres sien tots aquells qui serán ab tu, que coneguen tuyt que de bon cor t amen.

306.—Al seure de taula te dich que t membre be lo senyal de la taula e el ves, que si cové.

307.—Al levar de la taula, Deus vols agraciar qui dels seus benifeyts t ha feyt be, e pregua l de bon cor que Ell te n vulla bastar

mentre sies el mon, axí com ho pot fer. Amen.

308.—A tots los feels de Jesu-christ per los espays escampats dels lochs e de les terres longuament e amplament, als quals aquestes letres pervendrán, maestre bo D. T. havent conexença de la art de les esteles, treballant per lo profit del humanal linatge, saluts e gracia de Sant Esperit. Per la tenor de les presents sia a vos demostrat que, segons la art d astronomía, jo he conegut fermament e certa que moltes coses se s deuen esdevenir en los temps que vendrán, segons l ordonament de los cossors sobirans, ço es a saber, de les planetes, les quals coses per esguardament divinal vull a tots manifestar e demostrar, per ço que als perills davall escrits segons lur poder dejen contrastar, car los darts davant vists menys solen nafrar.

Eclipse de 1290.

309.—En l ayn, ço es a saber, de la nativitat de nostre senyor Jesuchrist M.cc.xc. en la terça indicio del diluns .xxj. dia en Agost, passada la mitja nit, vinent lo dimarts .xxij. dies d aquell mes, la luna estant en Pisce, ab la coa del Drago pujan d orient en lo senyal del Cranch, serán eclipsades las tres parts

dél cors de la luna; per raho d aquell eclipsé será gran perill en la mar, e serán grans naufragis, molt será mort, e destruccio a aquells que son en aygua, e será minvament de pex e de fruyts d aygua, e será dan e detriment a tots estans prop d aygua, per que tuyt se guarden la donchs a navegar de .xv. dies del mes de Deembre entro a .xv. dies del mes de Març en la quarta indicio.

Eclipse de 1290.

310.—Item en aquell matex ayn, dimars a .v. dies en Setembre primerament esdevenidor, en la terça hora del dia, la luna e el sol estant en conjuncio, en los .xxe . grau de la Verge prop del cap del Drago, pujant dorient, en lo senyal que es dit Libra, será eclipsat lo sol un poch, ço es a saber de .ij. dits. E per raho de aquest eclipse serán molts dapnatges als homens etc.

Eclipse de 1291.

311.—Item, dimecres en Febrer a .xxiiij. dies, .iiija. indicio en la .iiija. hora de la nit seguent lo dijous .xv. dies d aquell matex mes, la luna estant en Vergine, ajustada al cap d aquell senyal que ės dit Drago, e el sol en aquell senyal que es dit Piscis, ajustat a la

çoa d aquell senyal que es dit Drago, pujant al sol exint en lo senyal que es appellat Libra, les dues parts del cors de la luna serán eclipsades, ço es a saber, que la luna haurá minvament de les .ij. parts. E per raho de aquest eclipse e defalliment se deuen seguir molts dapnatges e minva molt de fruyts de terra e d arbres per los lochs.

Eclipse de 1292.

312.—Dimecres a xxx dies en Juliol, en la .v^a^. indicio en la .ij^a^. hora de la nit, seguent lo derrer dijous de aquell matex mes, será eclipsada la mitat del cors de la luna, per raho del qual eclipsi se seguirán molts dapnatges per los logas.

Eclipse de 1293.

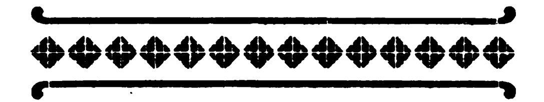
313.—Item en l ayn de la Incarnacio M.cc.xc.iii. en la .vj^a^. indicio, en lo digmenge .vj. dies en Juliol, en la quarta hora del dia, la luna e el sol estant en conjuncio en lo .xx^en^. grau, estant en aquel senyal que te dit Cancer, pujant, o devallant en lo .xvij^e^ . grau será eclipsat lo sol, e haurá defalliment, e será escur sobre la terra, axí com si era de nit; e per raho de aquell eclipsi del sol serán molts dampnatges per lo mon. E será gran

peril en les aygues, e mort e destruccio a aquells qui usen en aygua, e a aquells qui estarán en aviro en les illes, e prop d aygua, e serán per los lochs, axí com dit es, torbaments e embarguaments, e morts de homens e de fembres en molt gran quantitat.

Eclipse de 1295.

314.—Diumenge a .xxx. dies en Mag, la .viij^{a}. indicio, passada la mija nit, per .i. hora, vinent lo diluns .xxx. dies de aquell matex mes, la luna estant en aquell senyal que es dit Sagetari, prop la coa del senyal que es dit Drago, e el sol en aquell senyal que es dit Geminis, prop lo cap del Drago, pujant del sol, exint en Panorm, en lo senyal que es dit Piscis, en lo .xxj. grau, serán eclipsades les tres parts del cors de la luna; per raho de aquest eclipsi; segons lo juhi dels filosofs, significa mort d algun rey gran e de christians en lo dit ayn esser esdevenidor, e serán longues malaltíes e mort de camels e de cavayls e de muls, e será mort de nobles barons amants e creents Deu, e serán molts altres dapnatges en lo mon.

Oracio per la ánima a salvar

315.—Jesu Christ, fill de Deu viu, qui per la volentat del Pare e per la obra del Sant Esperit, e per la tua santa misericordia venguist en aquest mon e prenguist carn humana en la gloriosa Verge María, e donist baptisme, e penitencia, e sacrifici, e els altres sagraments de Santa Esglesia en remesio de peccats; e soferist per nos fam, set, fret, calor, tribulacions, engoxes, malenances moltes e suor de sanch; e fust perseguit, pres, liguat, venut, despullat, açotat, justiciat, escridat, espinat, claufìcat, de fel e de vinagre abeurat, allancejat, mort, sebollit por la nos-

tra redempcio, e devallist en yfern, e traguist tots los teus amichs, e resucitist al terç dia, e pugist al cel en la tua virtut gloriosament, e seus a la dreta part del teu Pare, e vendrás el dia del judici jutgar el vius e els morts, e darás a cascu son guardó, segons que haurá servit; tu es, Senyor Deus, molt creador, redemptor, salvador, refugi, gloria, amor mía del cor, heretat pare, esperança mia; tu, Senyor, creu, ador, lou, beneesch, a tu fas grat e gracies del be e del honrament, e de la gracia, e de la misericordia que has feyta a aquest teu peccador e a tota tua crestiandat. A tu, Senyor, me confés empenit de tots mos peccats, que jo anch fíu del dia en ça que fuy nat entro en aquesta hora d ara en pensar, obrar, riure, jugar; prech te, Senyor, tu qui venguist a appellar los peccadors a penitencia, que no esguarts los meus merits ne les mies minves, ne les mies fallides, e dona m gracia e enluminament que jo pusca conexer, e entendre, e que vingua a penitencia e a vera esmena, e a vera satisfacio; e placia a tu, Senyor, qui perdonist a madona Santa María Magdalene, e a mon senyor Sent Pere, e al ladre en la creu, e remist a merçe tots los vers penidents, que hajes merçé d aquest teu peccador, e perdona m segons la tua gran mi-

sericordia, e guarda m de peccar, e de errar, e de fallir, e de mal testimoni, e de mala fama, e de mort soptana, e mostra m a fer e a seguir la tua santa volentat. Amen.

316.—Si dexeles ton secret a altre ¿com lo çelará l altre, si tu no l has pogut celar?

317.—Qui te amaga son secret, es senyor de sí matex.

318.—Cor de asenat es castell de secret.

319.—Tin celat ton segret e el segret d altri, axí com vols que altri tengua celat ton segret.

320.—Dix un savi: ço que te çelat de ton enemich no descobres a ton amich, per ço car los cors se muden.

321.—Cor de bon hom es força de segret.

322.—Tres coses son perilloses a fer: beure tuxech per asagar, anar per mar pera guanyar, e descobrir secret a fembra.

323. - Tal cosa di à ton àmich que no l hages a pregar que cal, com sia ton enemich.

Finito libro, referamus gratias Xpo.

AMEN

DEO GRACIAS

INDEX

DELS NOMS PROPIS CITATS EN AQUEST LLIBRE

A

C

D

E

F

G

H

N

P

R

S

T

V

Z

